פרץ אָפּאָטשינסקי

נושא-המכתבים היהודי

דוור יהודי? הו, רק תהיה לי בריא ושלם. אמור רק מי נחוץ לך, את מי אתה מחפש, אנחנו כבר נַרְאֶה הכול, לא תצטרך לחפש הרבה. ראו, יהודים, יש לנו כבר בשעה טובה דוור יהודי, ממש כמו בפלשתינה.

במלים אלה או כיוצא באלה קידמו יהודים לא מעטים את פניו של נושא-המכתבים היהודי ביום הראשון להופעתו בגיטו. היה משהו נוגע-ללב בפניו של אותו יהודי שחיוך ילדותי נסוך עליהם. הוא הביט ותמה: האומנם? גם יהודי יודע את המלאכה? יהודי פקיד-הרשות; שנים כה רבות חונך לראות עצמו נחות ונטול-זכויות, שוכנע שהוא פחות-שבפחותים, עד שהוא עצמו נחרד מן האפשרות שהוא עשוי להיות לא-נחות, ולשעה קלה שכח את צרות הגיטו, את שלילת-הזכויות המוחלטת אשר נעשתה לפתע מנת-חלקו, וברוב תמימות רצה לצייר לעצמו איזו תקופה חדשה של אוטונומיה יהודית,

כביכול...

— וכובעים של דוורים גם כן יהיו לכם? סרטים? מִספרים?

— וגם חגורה ותרמיל של עור? — שאל אחר.

יותר מכול רוצה היה שנושא-המכתבים היהודי יחגור איזו חרב או כלי-זין אחר, המסמל את הדר השלטון. ואם לא זה, שיהיה לו לפחות איזה כובע בעל מצחה מבריקה, מספר, סרטים, איזו כתובת.

בכל בית יהודי נתקבל נושא-המכתבים בקריאות-שמחה, בפליאה, במבטים חביבים, וקבלות-הפנים הידידותיות העלוהו אף בעיניו הוא; הוא הרגיש בחשיבות מִשרתו, אף כי לא תמיד הכיר בערך הציבורי של התפקיד שהוטל עליו, והיתה לו, לנושא-המכתבים היהודי, התחלה טובה.

מִשרה זו עוררה בלב יהודים רבים קנאה כה גדולה עד שאלפי גברים ונשים הביטו על נושא-המכתבים היהודי כעל אדם נבחר, אדם מאושר, ששיחק לו מזלו.

אין לדעת בברור אם זה משום שתפקידו של נושא-המכתבים יש בו משהו רומנטי, שנודף ממנו ריח של ארצות רחוקות, של ימים, מדבריות, אניות ורכבות; מביא בשורות משמחות מבן לאמו הזקנה, מחתנים אל כלותיהם, בשורות על מאורעות הגורמים אושר, חתונות ובריתות — או, פשוט, משום שהיהודים נזכרו באיזה רוחב לב היו משלשלים לפני המלחמה את המענק לידיו של נושא-המכתבים ה"גוי", אף כי דמי-השתיה היו אסורים באופן רשמי, ולכן חשבו כי גם נושא-המכתבים היהודי ימצא לו בזה פרנסה נאה, בה-בשעה שרובם המכריע של היהודים בגיטו אין להם במה להרוויח פרוטה והם חיים ממכירת החפצים שבבתיהם. בקיצור, החלו להביט בקנאה גדולה על נושא-המכתבים היהודי ואלה היו טיפות הרעל הראשונות בכוס השמחה שלו.

נכנס היה לבית להביא מכתב ומבחין מיד שמקבלו מניח משום-מה את המכתב כאילו כלאחר-יד, כאילו לא בזה הוא מעוניין, אלא במשהו חשוב יותר, ומיד היה מסב את השיחה ובשקט, בשקט גמור, בזהירות היה זורק את השאלה: כיצד זה הגעת למִשרה הזאת? בעזרת מי? בפרוֹטֶקציה?

נושא-המכתבים נחפז: עוד מכתבים רבים יש לו לחלק, עוד במדרגות רבות צריך הוא לעלות, אבל השאלה נשאלת בעדינות כה רבה, כה זהירים הם הדברים, שאינו יכול להתחמק, הוא חייב להשיב. רק כאשר פונה הוא סוף-סוף לצאת, באה השאלה האינ-דיסקרטית; ואולי... אינני מתכוון, חלילה, בחינם, הייתי מוכן לשלם כמה מאות זהובים. יכול אתה להרוויח... אולי יכול אתה לעזור לי בכך?..

אַחֵר אינו מתעצל ומלווה את נושא-המכתבים עד למטה, ועושה זאת מעשה-סוחר; הוא מדבר ביידיש ואומר דברים ברורים; שמע, ר' יהודי, אתה מקבל ממני שתי מאות ומכניס אותי לדואר...

בדירות אחרות אמנם אין מעלים הצעות כאלה, אך אינם יכולים שלא לומר, סתם כך, בלי כל קשר: נו, לך טוב, לך יש הלוא משרה ממשלתית.

דער ייִדישער בריוטרעגער

אַ ייִדישער פּאָסטאַר? אײַ, געזונט זאָלט איר מיר זײַן. זאָגט נאָר, צו וועמען דאַרפט איר, וועמען זוכט איר, מיר וועלן שוין אַלץ ווײַזן, איר וועט נישט לאַנג דאַרפן זוכן. איר זעט, ייִדן, מיר האָבן שוין מיט מזל אַ ייִדישן פּאָסטאַר, טאַקע ווי אין פּאַלעסטינע.

מיט אָט די, צי ענלעכע דיבורים האָט נישט איין ייִד אויפגענומען דעם ייִדישן בריוטרעגער אינעם ערשטן טאָג, ווי ער האָט זיך באַוויזן אין געטאָ. עס איז געווען עפּעס רירנדיקס אינעם קינדיש-צעשמייכלטן פּנים פונעם דאָזיקן ייִדן. ער האָט געקוקט און זיך געחידושט: טאַקע? אַ ייִד אַן „אויסשעגנדיק"? מע האָט אַזויפיל יאָרן דערצויגן אין מינדערווערטיקייט און רעכטלאָזיקייט, אַז ער איז אַליין געוואָרן איבערראַשט און אויף אַ ווײַל פאַרגעסן אין דער צרה פון געטאָ, אין דער רעכטלאָזסטער-רעכטלאָזיקייט, וואָס איז אים דערלאַנגט געוואָרן און ער האָט זיך תמימותדיק געוואָלט אײַנבילדן עפּעס אַ נײַע צײַט פון ייִדישער אויטאָנאָמיע, משטייגנסגעזאָגט...

— און היטלער פון אַ פּאָסטאַר וועט איר אויך האָבן? לענטעס? נומערן?

— און אַ פּאַסיק מיט אַ לעדערנער טאָרבע אויך? — האָט אַן אַנדערער געפרעגט.

צומליבסטן וואָלט ער געוואָלט, אַז דער ייִדישער בריוטרעגער זאָל טראָגן עפּעס אַ שווערד צי אַן אַנדער כלי-זין, וואָס שטעלט מיט זיך פאָר די מאַיעסטעט פון מאַכט. נאָר אויב נישט דאָס, זאָל כאָטש זײַן עפּעס אַ היטל מיט אַ גלאַנציקן דאשעק, אַ נומער, אַ לאַמפּאַס, אַן אויפשריפט.

אין יעדער ייִדישער שטוב האָט דער בריוטרעגער אָנגעטראָפן פריידיקע אויסגעשרייען, דערשטוינונג, גוטע בליקן, און די פרײַנדלעכע קבלת-פּנים האָבן אים דערהויבן אין זײַנע אייגענע אויגן. ער האָט דערפילט אַ חשיבות פון זײַן אַמט, הגם נישט תמיד פון זײַן געזעלשאַפטלעכער אויפגאַבע, און דער ייִדישער בריוטרעגער האָט געהאַט אַ גוטן אָנהייב.

דער אַמט האָט בײַ פיל ייִדן אַרויסגערופן אַזויפיל קנאה, אַז טויזנטער מענער און פרויען האָבן געקוקט אויפן ייִדישן בריוטרעגער, ווי אויף אַן אויסדערוויילטן, אַ גליקלעכן, וועמען דאָס מזל האָט צוגעשפּילט.

עס איז נישט צו וויסן אויף קלאָר, צי דערפאַר, ווײַל דער פּאָסטן פון בריוטרעגער האָט אין זיך עפּעס ראָמאַנטישעס, עס טראָגט זיך פון אים דער ריח פון ווײַטע לענדער, פון ימים, מדבריות, שיפן און באַנען. ער ברענגט פריידיקע בשורות פון זין צו אַלטע מוטערס, פון חתנים צו כלות, בשורות וועגן באַגליקעדיקן, חתונות און בריתן, — אָדער פשוט, ווײַל ייִדן האָבן געדענקט, ווי גוט זיי פלעגן פאַר דער מלחמה ציילן אין יד אַרײַן דעם „גויישן" בריוטרעגער, כאָטש ביר-געלט איז אָפיציעל געווען פאַרבאָטן, און זיי האָבן דעריבער געגלייבט, אַז אויך דער ייִדישער בריוטרעגער וועט זיצן אויף אַ גוטער פּרנסה, אין דער צײַט ווען דער איבערוויגנדיקער רוב פון די ייִדן אין געטאָ האָט נישט בײַ וואָס צו פאַרדינען קיין פּרוטה און לעבט פון אויספאַרקויפן די הויז-ווירטשאַפט. גענוג, מע האָט גענומען קוקן מיט גרויס קנאה אויפן ייִדישן בריוטרעגער און דאָס זענען געווען די ערשטע גיפט-טראָפּנס אין זײַן פרייד-בעכער.

ער פלעגט אַרײַנקומען אין אַ שטוב מיט אַ בריוו, האָט זיך אים געוואָרפן אין די אויגן, וואָס דער אָפּנעמער לייגט אַוועק דעם בריוו עפּעס אַזוי כלאחר-יד, ווי נישט דאָס איז ער אויסן, נאָר עפּעס וויכטיקערס, און באַלד האָט ער פאַרקירעוועט אַ שמועס און שטיל, שטילינקע, פאָרזיכטיק אַ שטעל געגעבן די פראַגע: און ווי אַזוי זענט איר אָנגעקומען אויף דעם פּאָסטן? מיט וועמענס הילף? דורך פּראָטעקציע?

דער בריוטרעגער אײַלט זיך, ער האָט נאָך אָפּצוגעבן אַ סך בריוו, אויסצושטײַגן אַ סך שטאָקן, אָבער מע שטעלט אים די פראַגע אַזוי איידל, אַזוי אָפּגעהיטן אין די רייד, אַז ער קען זיך נישט אַרויסדרייען, ער מוז ענטפערן. ערשט ווען ער נעמט סוף-כל-סוף אַוועקגיין פון שטוב, קומט די נישט דיסקרעטע פראַגע: און אפשר... — איך מיין חלילה נישט אומזיסט, איך וואָלט זיך געלאָזט קאָסטן עטלעכע הונדערט גילדן. איר וואָלט געקאָנט פאַרדינען... אפשר קאָנט איר מיר דערין העלפן?...

אַן אַנדערער פוילט זיך נישט און באַגלייט אַראָפּ דעם בריוטרעגער פון די טרעפּן און מאַכט עס טאַקע מעשה סוחר: ער רעדט ייִדיש און זאָגט אָפנע דיבורים: הערט ר' ייִד, איר קריגט פון מיר צוויי מאות און שאַפט מיך אַרײַן אויף דער פּאָסט...

אין אַנדערע שטובן מאַכט מען נישט קיין ענלעכע פאָרשלאָגן, אָבער מע קען זיך נישט אײַנהאַלטן אַ זאָג צו טאָן, סתם אַזוי אָן שום סמיכת-הפּרשות: נו, אײַך איז גוט, איר האָט דאָך אַ מלוכה-פּאָסטן.

ואכן, כך באמת האמינו הבריות. הם זכרו את העבר הקרוב, כאשר נושא־המכתבים קיבל מקופת הממשלה תשלום חדשי, אור־חשמל והסקה, נעלים, בגדים וסתם מענקים, וברוב תמימותם חשבו כי גם נושא־המכתבים היהודי מקבל זאת בוודאי. ומה גם שה"קהילה" נוטלת תשלום כה גבוה בעד העברת המכתבים, מלבד בול־הדואר.

ואחרים פשוט שיערו בלבם כי

התשלום בעד המכתבים

אמנם מיועד לנושא־המכתבים, שהרי למי יינתן, אם לא לו? לממשלה? הלוא היא מקבלת תשלום בעד הבולים! וכי מי מהם יעלה על דעתו כי "הדואר היהודי" לא היה לגרמנים אלא "תחנת־מסירה", כי בית־הדואר האמיתי נמצא בכיכר נפוליאון, מחוץ לגיטו, וכי בעד החזקת "הדואר היהודי"[1] לא קיבלה הקהילה מן הגרמנים אפילו פרוטה אחת?

התשלום בעד המכתבים אמנם נעשה מיד, ואף נשאר, אבן־הנגף הקשה ביותר לנושא־המכתבים היהודי; ראשית, לא רצה הציבור להתרגל לרעיון שבול־הדואר אינו מכסה את ההוצאות וצריכים לגבות עשרים גרושים נוספים בעד מסירת מכתב מקומי ושלושים — בעד מכתב מחוץ־לארץ. ושנית, טענו: לשם מה בכלל צריכים להביא את המכתבים לדירות; לפני המלחמה תלויות היו בוורשה בכל שער תיבות־המכתבים ממוספרות על־פי מספרי הדירות. לכל דייר היתה התיבה שלו ולשם היה הדוור הפולני משלשל את המכתב, ובחינם, בלי כל תשלום. לדירות היה הולך רק כאשר הביא איזה מכתב חשוב, כמו למשל מכתב מאמריקה, שריח של דולרים נדף ממנו. ומדוע לא יעשה כך גם נושא־המכתבים היהודי?

כשהעיר נושא־המכתבים כי זה החוק, השיבו בזעם: כן, כל זה מוועד־הקהילה, שיישרף! הם עושים כאן בדיוק מה שהם עושים לגבי תלושי הלחם, תפוחי־האדמה, הפחמים;[2] הכול בולעת הקהילה, הכול היא זוללת בעצמה. רק "ספקולציות", בעלי־תחבולות, אש בעצמותיהם!

כאשר נאלץ נושא־המכתבים לשמוע בכל דירה את הטענות כלפי ועד־הקהילה, לראות את המבטים הזועמים, את הפנים הנעווים, את הקצף על השפתים, כאילו באמת היה הוא התגלמות ה"קהילה" השנואה, נעשו חייו מרים. לעלות ולרדת כל הזמן במדרגות ובכל דירה להאזין בלי הרף לתלונות המתגרות, המכוונות אליו, אל איש "הרשות", פקיד ועד־הקהילה — כל זה עורר בנושא־המכתבים רוגז תמידי, מרט את עצביו וקשה היה לו להישאר אדיב וקורֶקטי.

היחס לנושא־המכתבים

ניתן לסווגו על־פי קבוצות האוכלוסים. לקבלת־הפנים הנעימה ביותר זכה נושא־המכתבים היהודי מצד אנשי "עמך"; לבלתי־נעימה ביותר — מצד האינטליגנציה והחסידים. האיש הפשוט לא הסתפק במתן התשלום אלא הוסיף לנושא־המכתבים גם כמה גרושים כדמי־שתיה. הוא עשה זאת כדבר טבעי, ללא כפיה, משום שהבין כי כל אדם רוצה לחיות... לעתים לא נדירות נקלע נושא־מכתבים לדירת־המרתף של סנדלר עני, אשר בעד גלויה בפנים הארץ שילם לו חמישים גרושים, כאשר העיר לו נושא־המכתבים כי היא עולה רק עשרים גרושים, השיב אותו יהודי בלבביות: השאר הוא בשבילך. המשכורת של ועד־הקהילה ודאי אינה מבטיחה לך חיי־שפע...

לעומת זאת, התייחסו אל נושא־המכתבים בעלי־המקצועות החפשיים, ובייחוד הרופאים, יחס כמעט עוין. נושא־המכתבים היהודי דיבר אליהם פולנית — כמו שדיבר ברוב הדירות, זכר לשלטון הפולני — אבל אם כך הדבר, הרי הדוקטורים, קרובים יותר למלכות; רבים מהם אפילו עבדו במוסדות עירוניים או ממשלתיים, וממילא עמד בעיניהם נושא־המכתבים היהודי נמוך בסולם־השלטון. אף פרוטה לא נתנו כדמי־שתיה; ראשית, הלוא אינטליגנטים הם וקראו בעתון הפולני־היהודי "גאזֶטה ז'ידובסקה"[3] (באותו עתון, שכתב לאחר גירוש קראקוב, כי השלטונות ביצעו את גירושם של ארבעים אלף היהודים באופן הומאני) את פניית ועד־הקהילה אל התושבים שלא לשלם בעד מסירת המכתבים יותר מאשר עשרים או שלושים גרושים... רק עם־הארץ יכול לשלם יותר, כי על־כן אדם־מן־השוק הוא; אבל הוא, האינטליגנט — הוא הלוא יודע את ה"חוק"... הלוא קרא שחור על־גבי לבן.

[1] בינואר 1941 קיבל על עצמו היודנראט לארגן את שירותי הדואר בגיטו. לפי חוזה עם מינהלת הדואר בוורשה (שמושבה היה בכיכר נפוליאון) היה הדואר היהודי מקבל במרוכז את כל דברי־הדואר שנועדו לאוכלוסיה היהודית. החזקת הדואר היהודי מומנה על־ידי היודנראט.

[2] היודנראט כיסה את תקציבו בעיקר ממסי עקיפין (כרטיסי מזון, תרופות וכדומה) שנפלו בעיקר על שכמם של דלי העם. מדיניות זו עוררה תרעומת והתנגדות חריפה בחוגי ציבור רבים.

[3] עתון "יהודי" בשפה הפולנית, שהוצא בקראקוב בהשראת הגיסטאפו. הופיע פעמיים או שלוש פעמים בשבוע, מיולי 1940 עד יולי 1942. עיקר תכנו: הודעות רשמיות של השלטונות, ידיעות על פעולות היודנראטים.

די מענטשן האָבן ווירקלעך אַזוי געגלויבט. זיי האָבן געדענקט די גאָר נאָענטע פאַרגאַנגענהייט, ווען דער פּוילישער בריוו־טרעגער האָט באַקומען פון דער מלוכה־קאַסע אַ חודשלעכע פּענסיע, באַלייכטונג און באַהייצונג, שיך, מלבושים, און סתּם גראַטיפיקאַציעס, און זיי האָבן נאַיוו געגלויבט, אַז אויך דער ייִדישער בריוו־טרעגער מוז דאָס קריגן. בפרט נאָך ווען די „גמינע" נעמט פאַר צושטעלן די בריוו אַזאַ הויכן אָפּצאָל, חוץ דער פּאָסט־מאַרקע.

אַנדערע ווידער האָבן גאַנץ איינפאַך זיך אויסגעמאָלט, אַז דער אָפּצאָל פאַר די בריוו גייט טאַקע פאַרן בריוו־טרעגער, וואָרעם פאַר וועמען דען, אויב נישט פאַר אים? פאַר דער מלוכה? זי נעמט דאָך געלט פאַר פּאָסט־מאַרקעס! וועמען פון זיי האָט געקאָנט איינפאַלן, אַז די „ייִדישע פּאָסט" איז ביי די דייטשן נאָר געווען אַן „אָבלאַגע־שטעלע פיר בריפע", אַז די אמתע פּאָסט האָט זיך געפונען אויף נאַפּאָלעאָנאַ־פּלאַץ (גאַס), מחוץ געטאָ, און אַז אויף אויפהאַלטן די „ייִדישע פּאָסט" האָט די קהלה נישט געקריגן פון די דייטשן קיין פּרוטה?

דער אָפּצאָל פאַר די בריוו איז טאַקע באַלד געוואָרן און געבליבן דער גרעסטער אבן נגף פאַרן ייִדישן בריוו־טרעגער: קודם כל האָט דער עולם זיך נישט געוואָלט צוגעוווינען צום געדאַנק, אַז די פּאָסט־מאַרקע דעקט נישט די הוצאות, נאָר מע מוז ערשט נעמען באַזונדער צוואַנציק גראָשן פאַרן צושטעלן אין שטוב אַריין אַן אינלענדישן בריוו און דרייסיק גראָשן — פאַר אַן אויסלענדישן. והשנית, האָט מען געטענהט, צו וואָס דאַרף מען בכלל ברענגען דעם בריוו אין שטוב אַריין. פאַר דער מלחמה זענען אין וואַרשע אין יעדן טויער געהאָנגען פּאָסט־קעסטלעך מיט נומערן צוגעפּאַסט צו די נומערן פון די וווינונגען. יעדער לאָקאַטאָר האָט זיך געהאַט זיין קעסטל און אַהין פלעגט דער פּוילישער בריוו־טרעגער אַריינוואַרפן די בריוו, און טאַקע בחנם, אָן שום אָפּצאָל. ער פלעגט נאָר דעמלט גיין אין די שטובן, ווען ער פלעגט ברענגען עפּעס אַ וויכטיקן בריוו, ווי, למשל, פאַר ייִדן אַ בריוו פון אַמעריקע, וואָס האָט געשמעקט מיט דאָלאַרן. פאַרוואָס זאָל דער ייִדישער בריוו־טרעגער אויך נישט טאָן דאָס זעלבע?

אויף דער באַמערקונג פון בריוו־טרעגער, אַז אַזוי איז די פאַראָרדענונג, האָט מען געענטפערט מיט צאָרן: „יאָ, אַלץ די „גמינע",[1] אַז פאַרברענט זאָל זי ווערן! זי מאַכט עס גראָד אַזוי ווי מיטן באָנע־ברויט, מיט די קאַרטאָפל, מיט די קוילן, אַלץ שלינגט אַראָפּ די גמינע, מיט אַלעם פרעסט זי זיך אַליין אָן. נאָר „שפּעקולאַציעס", קאָמבינאַטאָרן — אַ פייער זוכט זיי!

ווען דער בריוו־טרעגער האָט אין יעדער שטוב געמוזט אויסהערן די טענות צו דער קהלה, צוזען די צאָרנדיקע בליקן, די פאַרקרימטע העוויות, דעם שוים אויף די ליפּן, מיט וועלכע מע האָט זיך געוואָרפן אויף אים, ווי ער וואָלט טאַקע געווען די לעבעדיקע פאַרקערפּערונג פון דער פאַרהאַסטער „גמינע", איז אים ס'לעבן געוואָרן נישט ניחא. גיין שטאָק אַרויף שטאָק אַראָפּ און אין יעדער שטוב ווערן אויפגעבראַכט פון די כסדרדיקע פּרעטענסיעס צו אים, דעם מענטש פון דער „מאַכט", דעם גמינע־באַאַמטן, האָט ביים בריוו־טרעגער געשאַפן אַ שטענדיקע געררייצטקייט, צעשרויפט זיינע נערוון, און עס איז געווען שווער, ער זאָל בלייבן העפלעך און קאָרעקט.

די באַציונג צום ייִדישן בריוו־טרעגער קאָן מען קלאַסיפיצירן לויט די באַפעלקערונגס־גרופּן. צום בעסטן האָט אויפגענומען דעם ייִדישן בריוו־טרעגער דער עמך־מענטש; צום ערגסטן — די אינטעליגענץ און די חסידים. דער פּאָלקס־מענטש האָט נישט נאָר געגעבן דעם אָפּצאָל, נאָר האָט אויך דעם בריוו־טרעגער געגעבן אַ פּאָר גראָשן ביר־געלט. ער האָט דאָס געטאָן גאַנץ נאַטירלעך, אָן צוואַנג, פאַרשטייענדיק, אַז יעדער וויל לעבן... דער בריוו־טרעגער האָט נישט זעלטן געקאָנט אַריינפאַלן צו אַן אָרעם שוסטערל אין אַ קעלער־שטוב, וואָס האָט פאַר אַן אינלענדיש קאַרטל אים באַצאָלט פופציק גראָשן. אויף דער באַמערקונג פון בריוו־טרעגער, אַז עס קאָסט נישט מער ווי צוואַנציק גראָשן, האָט דאָס ייִדל געענטפערט האַרציק: דאָס איבעריקע איז פאַר אייך. די גמינע צאָלט אייך נישט אויף זיך איבערצועסן...

די בירגערלעכע אינטעליגענץ דאַקעגן, און גאַנץ באַזונדערס די דאָקטוירים, האָבן זיך צום בריוו־טרעגער באַצויגן כמעט פיינטלעך. דער ייִדישער בריוו־טרעגער האָט צו זיי גערעדט פּויליש — ווי ער האָט בכלל אין ס'רוב שטובן גערעדט פּויליש — אַ זכר לחורבן — נאָר אויב אַזוי, זענען זיי, די דאָקטוירים־לעך, דאָך נענטער געווען צו דער מאַכט. אַ סך פון זיי האָבן אַפילו געאַרבעט אין שטאָטישע צי רעגירונגס־אַנשטאַלטן,[2] ממילא איז פאַר זיי דער ייִדישער בריוו־טרעגער געווען פון נידעריקערן מאַכט־יחוס. קיין גראָשן ביר־געלט האָבן זיי נישט געגעבן. ערשטנס, זענען זיי דאָך אינטעליגענטן און האָבן געלייענט אין פּויליש־ייִדישן בלעטל „גאַזעטאַ זשידאָווסקאַ"[3] (אין יענעם בלעטל, וואָס האָט נאָכן גירוש־קראָקע געשריבן, אַז די מאַכט האָט דעם גירוש פון פערציק טויזנט ייִדן דורכגעפירט אויף אַ הומאַנעם אופן...) דעם רוף פון דער גמינע צו דער ייִדישער באַפעלקערונג נישט צו צאָלן מער פאַרן צושטעלן די בריוו ווי די צוואַנציק און דרייסיק גראָשן... נאָר אַ פּראָסטאַק קאָן געבן מער, דערפאַר איז ער דאָך אַ פּראָסטאַק, אָבער ער, דער אינטעליגענט, — ער קען דאָך דאָס „געזעץ"... ער האָט דאָך געלייענט שוואַרץ אויף ווייס.

[1] דער יודענראַט.

[2] געמיינט: יודענראַט־אַנשטאַלטן.

[3] אָרגאַן פון יודענראַט.

ושנית, וזה סביר עד מאוד — הרופא רגיל לקחת כסף, ודווקא סכומים שמנים, אבל לתת?..

ואילו החסידים הם על־פי רוב אנשי־עסק. ואם לא סוחרים בפועל, הרי לפחות למדו את דיני המיקח והממכר, וסוחר הלוא אינו מוסיף אף פרוטה על המחיר... ואם בכל־זאת נבדל החסיד מן האינטליגנט הרי זה רק בכך שדרש מנושא־המכתבים לדבר יידיש. אבל גם זה היה, כמדומה, פוליטיקה יותר מאשר דחף טבעי, גינוני ה"אגודה"[4] יותר מאשר יהדות...

היחס הלבבי אל נושא־המכתבים היהודי הלך הלוך והצטנן, ולא באשמתו שלו, של נושא־המכתבים, אלא בגלל הדואר עצמו, בגלל דרך־פעולתו, בגלל ועד־הקהילה, בגלל הדמוראליזציה של ברנשים מושחתים, אשר נדחקו למוסדות הציבוריים ובמעשיהם הרעים עירערו את יוקרתה וחשיבותה של כל הפעילות החברתית לסוגיה. הדבר השפיע על רגשות ההמונים עד כדי כך, שכל נושא משרה ציבורית כבר היה בעיניהם מלכתחילה נציג של כנופיה, ונושא־המכתבים בהופיעו בבית, הרגיז את עצביהם שכבר היו מרוטים גם בלאו הכי מחויות המלחמה, והם שפכו עליו לעתים קרובות קיתון של דברי־גנאי.

שהרי מה יכול היה מקבל־המכתב לחשוב בלבו, כאשר בזמן הראשון להפעלת הדואר (אחר־כך נשתנה סוף־סוף הדבר), הגיע לידיו המכתב באיחור של שבוע ימים, אם לא של שבועים? תחילה נדמה לו שנושא־המכתבים אשם בדבר, שהוא מתעצל, אינו מוסר את המכתבים בזמן, מחזיק אותם בביתו; אחר־כך, כאשר נודע לו כי אשמה בכך הנהלת הדואר ולא נושאי־המכתבים, לא הקלה גם הידיעה הזאת על נושא־המכתבים היהודי. ה"דוקטורים" וסתם "שמנדריקים"[5] היו מתנפלים עליו, על נושא־המכתבים, ומחרפים ומגדפים את הדואר מתוך זלזול גדול. "זידובסקה פוצ'טה",[6] היו מאגרפים כבעווית את אגרופיהם, כאילו רצו לשרש כך את כל המין "ז'ידובסקי". יהודים משכבות אחרות היו מלגלגים סתם, מתבדחים על הנושא הזה, או עורכים השוואה בין ההווה לעבר וגם הם באו למסקנה הזלזלנית, שאנו היהודים שלומיאלים, לא נצלח לשום דבר: לכו ועשו משהו עם יהודי... וההתבטלות העצמית נסתיימה בדרך־כלל באמרה המפורסמת, שהיהודי טוב כדי ללכת אתו לבית־הכנסת.

אבל כולם כאחד היו מעוניינים מאוד שהמכתבים לא יגיעו באיחור; לא רק סוחרים, אנשי־עסקים, אלא גם הציבור הרחב. כי אותה פיסת־נייר קטנה הכתובה בליל של חצי יידיש, חצי גרמנית־כביכול,[7] היתה בה ההצלה האחרונה — לחם וסעד מן הקרובים בערי־השדה.

במיוחד ציפו ל—

מכתבים מרוסיה,

על־פי רוב מאותם שטחים בפולין, אשר תפסה רוסיה עם תום המלחמה עם פולין. אותם אלפים רבים של יהודים, אשר נמלטו אז לרוסיה, החלו, לאחר שהתבססו במקומות החדשים, לשלוח חבילות של מצרכי־מזון לקרוביהם בוורשה. את החבילות שלחו בעלים לנשותיהם וטפם, בנים או בנות להוריהם, ויהודים סתם לקרובים ולידידים. החבילות מרוסיה לא זו בלבד שבאו ארוזות כהלכה, בתיבות עטופות בבד וחתומות בשבעה חותמות, כדי שאי אפשר יהיה להוציא מתוכן בדרך את המיטב, אלא אף הכילו מצרכי־מזון שמחירם כאן היה יקר למדי. הקרובים שברוסיה שלחו אורז, תה, קפה, שוקולד ובתחילה אפילו יי"ש וטבק; שלחו בשר מעושן, נקניק, קדל־חזיר, גבינה וחמאה ואפילו קאביאר. כשקיבל יהודי ווארשאי חבילה כזאת, יכול היה חלק ממנה — למשל, את התה, הקפה, הטבק, היי"ש וכד' — למכור במחיר טוב, שסייע לו להחיות את נפשו כמה שבועות, ובשאר להשתמש בעצמו. באותן דירות שבהן התקבלו החבילות באופן סדיר, לא ידעו כל מחסור. החבילות מרוסיה השפיעו על מחירי השוק, ומצד שני הכניסו את השימוש במצרכים אשר הגרמנים לא היו מרשים להכניסם, או שהיו עולים בוודאי ביוקר רב.[8]

מובן מאליו שלפני בואה של חבילה כזאת היה השולח מודיע על כך במכתב, שהיה בדרך־כלל מקדים הרבה את החבילה עצמה. מכתב מרוסיה היה על־כן לא מכתב גרידא, גליון נייר כתוב אלא שליח

[4] מפלגת "אגודת ישראל".

[5] כינוי של זלזול ליהודים מתבוללים, המעמידים פני פולנים.

[6] "דואר יהודי" (פולנית).

[7] מותר היה להתכתב רק בפולנית ובגרמנית – היידיש והעברית אסורות היו.

[8] חבילות המזון מרוסיה היו בתקופה זו רובם המכריע של המשלוחים שהגיעו לגיטו מחוץ־לארץ. בחדשים דצמבר 1940 עד מארס 1941 הגיע שיעורן ל־84%.

והשגית, און דאָס איז מער ווי וואַרשיינלעך, איז דער דאָקטאָר געוווינט צו נעמען געלט און טאַקע צו נעמען גראָב געלט, אָבער צו געבן?...

די חסידים ווידער זענען דאָך מערסטנטייל האַנדלס־מענטשן. און אויב נישט קיין סוחרים בפועל, האָבן זיי געלערנט די דינים פון מקח וממכר, און אַ סוחר גיט דאָך נישט קיין גראָשן אויסער פרייז... אויב דער חסיד האָט זיך יאָ אונטערשיידט פון אינטעליגענט, איז עס בלויז געווען מיט דער פאָדערונג, אַז דער בריווטרעגער זאָל רעדן ייִדיש. אָבער אויך דאָס איז, ווייזט אויס, גיכער געווען פּאָליטיק ווי נאַטירלעכער אימפּולס, מער אגודה — ווי ייִדישקייט...

די האַרציקע באַציִונג צום ייִדישן בריווטרעגער איז ביסלעכווייז אָפּגעקילט געוואָרן, נישט צוליב זיין, דעם בריווטרעגערס שולד, נאָר צוליב דער פּאָסט גופא, צוליבן אופן פון איר אַרבעט, צוליב דער קהלה, צוליב דער דעמאָראַליזאַציִע פון קאָרומפּירטע פּאַרשוינען, וואָס האָבן זיך אַריינגעכאַפּט אין די עפנטלעכע אינסטיטוציעס און מיט זייערע מעשים רעים אונטערגעגראָבן דעם פּרעסטיזש און אָנזען פון יעדן מין געזעלשאַפטלעכער אַרבעט בכלל. דאָס האָט געווירקט אויף דער פּסיכאָלאָגיע פון די מאַסן אַזוי ווייט, אַז יעדער מענטש מיט אַ געזעלשאַפטלעכן פּאָסטן האָט שוין לכתחילה אויסגעזען אין זייערע אויגן ווי אַ פאַרשטייער, אַ שליח פון אַ קליקע. און ממילא האָט דער בריווטרעגער מיט זיין דערשיינען אין שטוב געררייצט די פון די מלחמה־איבערלעבענישן אַזוי אויך גענוג צעשרויפטע נערוון פון די מענטשן, און זיי האָבן אים אָפטמאָל באַגאָסן מיט אַ פּאַמעשאַף פון זלזולים.

וואָרעם וואָס האָט דער בריוו־אָפּנעמער זיך געקאָנט טראַכטן, ווען ער האָט אין דער ערשטער צייט ווי די פּאָסט האָט אָנגעהויבן צו פונקציאָנירן (שפּעטער האָט זיך עס סוף־כל־סוף געענדערט) דערהאַלטן אַ בריוו מיט אַ פאַרשפּעטיקונג פון אַ גאַנצער וואָך, אויב נישט טאַקע פון צוויי וואָכן? אין פלוג האָט זיך אים געדוכט, אַז דער בריווטרעגער איז דערין שולדיק, ער פוילט זיך, ער גיט נישט אָפּ אין דער צייט, ער האַלט די בריוו ביי זיך אין שטוב. שפּעטער, ווען ער האָט זיך דערוווּסט, אַז די סיבה איז די אָנפירונג פון דער פּאָסט און נישט דער בריווטרעגער, איז דערפון אויך דעם בריווטרעגער נישט גרינגער געוואָרן. די דאָקטוירימלעך אין סתם שמענדריקעס זענען אָנגעפאַלן אויף אים, דעם בריווטרעגער, און געזידלט די פּאָסט מיט דער גרעסטער גרינגשעצונג. „זשידאָווסקאַ פּאָטשטאַ" האָבן זיי קראַמפּהאַפט געדריקט די פויסטן, ווי זיי וואָלטן דערמיט געוואָלט אויסראָטן דעם גאַנצן מין „זשידאָווסקי". ייִדן פון אַנדערע שיכטן האָבן סתם חוזק געמאַכט, זיך געוויצלט אויף דעם חשבון, אָדער גאָר טאַקע פאַרגליכן דעם הייַנט מיטן אַמאָל און זענען געקומען צו דער מסקנא פון ביטול, אַז מיר, ייִדן, זענען שלימזלניקעס, מיר טויגן צו גאָרנישט: גייט, מאַכט עפּעס מיט אַ ייִדעלע ק... און די זעלבסטפאַרלייקענונג האָט זיך געוויינלעך פאַרענדיקט מיטן באַקאַנטן ווערטל, אַז מיט ייִדן איז גוט צו גיין אין שול אַריין.

און אַז די בריוו זאָלן נישט אָנקומען מיט קיין פאַרשפּעטיקונג, איז דער עולם געווען געוואַלדיק פאַראינטערעסירט; נישט בלויז סוחרים, האַנדלס־מענטשן, נאָר טאַקע דער ברייטער עולם. וואָרעם דאָס קליינע שטיקעלע פּאַפּיר, געשריבן אין אַ קוידערוועלש פון חצי ייִדיש, חצי דייטשמעריש, האָט אָפטמאָל אַנטהאַלטן די לעצטע רעטונג, ברויט און שטיצע פון קרובים אויף דער פּראָווינץ.

באַזונדערס האָט מען אויסגעקוקט די בריוו פון רוסלאַנד. די פיל טויזנטער ייִדן, וואָס זענען דאַן אַנטלאָפן קיין רוסלאַנד, האָבן נאָכן איינפונדעווען זיך אויף די נייע ערטער גענומען שיקן פּעקלעך מיט לעבנס־מיטל צו זייערע קרובים אין וואַרשע. עס האָבן געשיקט פּעקלעך מענער צו זייערע פרויען און קינדער, זין אָדער טעכטער צו זייערע עלטערן און סתם ייִדן צו קרובים און גוטע פריינד. די פּעקלעך פון רוסלאַנד זענען געקומען נישט בלויז גוט פאַרפּאַקטע מיט לייוונט און פאַרזיגלט מיט זיבן זיגלען, מע זאָל פון זיי אין וועג נישט קאָנען אַרויסגנבענען דאָס בעסטע, נאָר זיי האָבן טאַקע אַנטהאַלטן עסנוואַרג, וואָס איז דאָ געשטאַנען גאַנץ הויך אין פּרייז. די קרובים פון רוסלאַנד האָבן געשיקט רייז, טיי, קאַווע, שאָקאָלאַד און אין אָנהויב אַפילו בראָנפן און טאַבאַק אויך; מע האָט געשיקט גערייכערטע פליישן, וווּרשט, בעקאָן, קעז און פּוטער און אַפילו קאַוויאָר. ווען אַ וואַרשעווער ייִד האָט דערהאַלטן אַזאַ פּעקל, האָט ער אַ טייל דערפון ווי, למשל, די טיי, קאַווע, טאַבאַק, בראָנפן א. א., געקאָנט פאַרקויפן פאַר גוט געלט, וואָס האָט אים געהאָלפן זיך צו דערנערן עטלעכע וואָכן, און די רעשט פאַרברויכן פאַר זיך. אין די שטובן, וווּ די פּעקלעך זענען אָנגעקומען רעגולער, האָט מען פון קיין נויט נישט געוווּסט. די פּעקלעך פון רוסלאַנד האָבן געווירקט אויף די פּרייזן פון מאַרק, און פון דער צווייטער זייט האָבן זיי געבראַכט דעם אַריינפיר פון אַרטיקלען, וואָס די דייטשן וואָלטן נישט געלאָזט אַריינפירן, אָדער וואָס וואָלטן געמוזט קאָסטן זייער טייער.

פאַרשטייט זיך, אַז פאַרן אָנקומען פון אַזאַ פּעקל האָט דער אַרויסשיקער געמאָלדן וועגן דעם אין אַ בריוו, וואָס פלעגט געוויינלעך אָנקומען אַ שטיק פריער פונעם פּעקל. אַ בריוו פון רוסלאַנד איז דעריבער באַטראַכט געוואָרן נישט ווי אַ בריוו, ווי אַ באַשריבן שטיקל פּאַפּיר, נאָר ווי אַ לעבעדיקער בשורה־ברענגער; אַלטע מאַמעס, האָבן דאָס בריוועלע פון די זין מיטן אָנזאָג פון אַן אַרויסגעשיקט פּעקל געצערטלט מיט קאָנוולסיווע פינגער, געדריקט עס צום האַרצן, זיך אויסגעמאָלט נענדזען־שמאַלץ, פּיפּיקלעך, לעבערלעך און ציבעלעס מיט גריוון, וואָס זיי האָבן געגעסן אויף די קינדערס שמחות; ווייבער האָבן אין די זאַכן, וואָס זענען אויסגערעכנט געווען אין בריוול, וואָס די מענער שיקן זיי, דערקענט מיט באַזונדערן פיינפילנדיקן חוש פון פרויען, צי די מענער זענען זיי געבליבן געטריי..

לדבר בשורה. אמהות זקנות היו מלטפות את המכתב המבשר על משלוח חבילה באצבעות רוטטות, לוחצות אותו אל לוח־לבן, מציירות בנפשן שומן־אווזים, קורקבנים, כבדים של עוף ובצלים בגלדי־שומן, שהיו אוכלות בשמחות משפחה. ברשימת המצרכים אשר על־פי המכתב שלחו להן בעליהן, הבחינו הנשים בחוש הנשיי הדק שלהן, אם הבעלים עדיין שומרים להן אמונים...

— רואה אַת, ריבצ׳ה, התפארה יהודיה אחת באָזני שכנתה, שלום שלי עדיין זוכר, שאני משתגעת לחתיכת נקניק של אווז. והוא באמת שולח לי בכל פעם נקניק, שכה יהיה לי טוב!

והנה קם פתאום דואר יהודי, שיעלה באֵש, ואין רואים עוד מכתב ואף חבילה אין מקבלים. ימים שלמים יושבים בבית ומצפים לנושא־המכתבים, אבל הוא לא בא, ואם הוא כבר בא, הוא מביא מכתב — נחשו למי! — לדייר־המשנה, לבן־בלי־בית, שאין לו שָם אפילו קרוב ראוי לשמו, אלא סתם אני יודע מי, איזה מַכּר, והלה שולח לו חבילות. נו, הלוא אפשר להתפקע! לכול צריכים מזל...

כל העיר דיברה, היהודים חמתם בערה בהם, הם חירפו וגידפו את הדואר היהודי, את סדריו ואת כל קיומו האומלל, אך ארגונו של הדואר היהודי לא השתפר אף כמלוא הנימה. שבועות וחדשים עברו בין שיפור קל אחד למשנהו, והמכתבים הוסיפו להגיע באיחור. בחלקו אפשר להסביר זאת בכך כי בין חיסול הדואר הפולני ובין הקמת הדואר היהודי, עברו כעשרה ימים. ביום הראשון שהחל הדואר היהודי לפעול, קיבל לידיו חומר של עשרה ימים, בצורת שקים גדושים מכתבים. צוות העובדים לא הוכשר לתפקידו; מיון המכתבים נמשך אצלם זמן רב; עד שמוינו וחולקו המכתבים שנצטברו, הגיעו בינתים שקי מכתבים חדשים אשר הלכו והתיישנו.

מה צריכים היו לעשות בענין זה? פשוט, לשכור לימים אחדים סגל־עזר, שיסייע במיון המכתבים שנצטברו, ועל־ידי כך להאריך את זמן העבודה ולהתגבר על הפיגור. אלא שהדואר היהודי נתברך במנהל, אשר תקע לראשו שהוא אדם "נמרץ", שיא־היעילות, חסכן ועל כל הצרות גם "איש־ארגון" — ועד שהגה את הרעיון הפשוט, להושיב לעבודה סגל־עזר, עברו שבועות ארוכים, והדבר הוריד כל־כך את קרנו של הדואר היהודי, עד שחדשים רבים אחר־כך, כאשר למעשה חילק הדואר יום־יום בדייקנות את המכתבים הבאים ושום דבר לא נשתייר במחסניו, עוד הוסיפו הבריות לטעון כי המכתבים הולכים לאיבוד בדואר...

כל חמתה של האוכלוסיה היהודית על הדואר נשפכה על ראשו של נושא־המכתבים. כאשר הופיע בחצר, הקיפוהו מכל עֵבר, משכו בשרווליו, צעקו לתוך אָזניו, שאלוהו כל שאלה עשר פעמים: לא, באמת אין לך שום מכתב בשביל גרינברג? ובשביל רוזנטאל? בשביל מורגנשטרן? — אדון דוור, — צועק יהודי מן הקומה הרביעית, יש לך מכתב בשביל צמח, לא? מכתב מרוסיה, אמור? אין? בדוק נא בבקשה עוד פעם!..

אחרים אינם מתעצלים, רצים אל נושא־המכתבים, מושכים מידיו את המכתבים, מבטיחים לו, כי רק טובתו לנגד עיניהם, כי רוצים הם להקל עליו, להראות לו את הדרך, לחסוך ממנו את העליה במדרגות, וכאשר הם משתכנעים, שבאמת אין לו בשבילם מכתב, אז מסבירים הם זאת לעצמם בפשטות: הסיבה היחידה לכך היא הדואר היהודי — הלוא קודם היו מקבלים מכתבים כל הזמן!

ככל שהאמיר היוקר, ככל שנתהדק החבל סביב לצוארם של יהודי הגיטו, כן גדלה הדרישה למכתבים. רבבות יהודים התהלכו בחיבוק־ידים ורק מחשבה אחת בלבם: הוֹ, אילו אך קיבלו מכתב, לוּ יהא מרוסיה, לוּ יהא מאמריקה, וָלא — הרי לפחות מקונסקה־ווליה, מפרושניץ, מקוצק, שם יש להם משפחה; אילו נזכרו אלה ושלחו חבילה! הנה, הלוא בכל־זאת מקבלים עתה יהודים חבילות מן העיירות הקטנות שבפולין — ומדוע זה המר להם כל־כך גורלם שלהם?

הציפיה לחבילות

ממש הטריפה על הבריות את דעתם.[9] הנשים היו מקיפות את נושא־המכתבים במבול של שאלות, עד שהיה מתעייף מעצם מתן התשובות: — אדוני, אין לך בשבילי מכתב?

— מה שמך?

— גולדשטיין.

— מספר הדירה?

— 70.

— לא.

— ואולי יש לך בשביל מספר 76?

— ואולי בשביל מספר 30?

— האם את גרה בשלוש דירות?

— לא.

אלא מה, האשה סתם סקרנית לדעת אם שכנתה, אותה חזירה,

— זי זעען ריוועטשע, האָט א יידענע זיך גערימט פאר איר שכנטע, מיין שלום געדענקט נאָך, אז איך שטארב אוועק פאר א גוט שטיקעלע גענדזן־וורשט. שיקט ער מיר טאקע יעדעס מאָל וורשט, לאָמיך שוין האָבן אזא יאָר!

און פלוצלינג איז אויפגעקומען א יידישע פאָסט, פארברענט זאָל זי ווערן, און נישט מע זעט קא בריוו, נישט מע קריגט קיין פעקל. גאַנצע טעג זיצט מען אין שטוב און מע קוקט אויס אויף דעם בריווטרעגער, אָבער ער קומט נישט, און קומט ער שוין יאָ, ברענגט ער א בריוו — צו וועמען מיינט איר? — צום סובלאָקאטאָר, צו אָט דעם לויזער, וואָס האָט צומאָל דאָרטן נישט קיין רעכטן קרוב, נאָר עפעס א באקאנטן, און יענער שיקט אים פעקלעך. נו, קאָן מען נישט צוגעדריקט ווערן? צו אלעם מוז מען האָבן מזל...

שטאָט האָט גערעדט, יידן זענען געווען שרעקלעך אויפגעבראכט, געשאָלטן און געזידלט די יידישע פאָסט, איר פירעכץ און איר גאנצן נעבעכדיקן קיום, און די אָרגאניזאציע פון דער יידישער פאָסט איז זיך אויף א האָר נישט בעסער געוואָרן; עס האָבן זיך געשלעפט לאנגע וואָכן און חדשים פון איין קליינער אויסבעסערונג צו דער צווייטער, און די בריוו זענען אלץ צוגעשטעלט געוואָרן מיט א פארשפעטיקונג. טיילווייז דערקלערט זיך דאָס דערמיט, וואָס פאר דער צייט ווי עס איז ליקווידירט געוואָרן די פוילישע פאָסט, ביז ס'איז געשאפן געוואָרן די יידישע — איז פארגאנגען עפעס אן ערך פון א צען טעג; דעם ערשטן טאָג, וואָס די יידישע פאָסט האָט אָנגעהויבן פונקציאָנירן, האָט זי בכן איבערגענומען רעזערוון פון דעם טאָג אין דער פאָרם פון פולגעפאקטע זעק מיט בריוו. דער באאמטן־פערסאָנאל איז נישט געווען קוואליפיצירט, דאָס סעגרעגירן די בריוו האָט ביי אים פארנומען פיל צייט; ביז מע האָט סעגרעגירט און ארויסגעשיקט די אָנגעקומענע בריוו, זענען דערווייל אָנגעקומען פרישע זעק מיט בריוו, וואָס זענען ביסלעכווייז פארעלטערט געוואָרן.

וואָס האָט מען געדארפט טאָן דערצו? פשוט צוגעמען אויף עטלעכע טעג א הילפס־פערסאָנאל, וואָס זאָל העלפן די אָנגעקליבענע בריוו סעגרעגירן, עווענטועל פארגרעסערן די ארבעטס־צייט און אזויארום אָפּוויקלען די חובות. איז אָבער די יידישע פאָסט געבענטשט געוואָרן מיט א דירעקטאָר, וואָס האָט זיך געקלאפט אין קאָפּ אריין, אז ער איז אן „ענערגישער" מאן, א מאדים, אן איינשפאָרער און צו אלע צרות אויך אן „אָרגאניזאטאָר" — איז ביז ער האָט זיך דערשלאָגן צו דעם איינפאכן געדאנק אוועקצוזעצן א הילפס־פערסאָנאל, זענען פארגאנגען לאנגע וואָכן, און דאָס האָט אזוי ארונטערגעריסן דעם אָנזען פון דער יידישער פאָסט, אז לאנגע חדשים שפעטער, ווען די פאָסט האָט ווירקלעך פינקטלעך יעדן טאָג פאנאנדערגעשיקט די אָנגעקומענע בריוו און נישט געהאט ביי זיך קיין שום רעזערוון, האָט מען אלץ אין שטאָט געשמועסט, אז די בריוו ווערן פארפאלן אויף דער פאָסט...

דער כל חמתו פון דער יידישער באפעלקערונג צו דער פאָסט איז אויסגעגאָסן געוואָרן אויפן בריווטרעגער. ווען ער האָט זיך באוויזן אין א הויף, איז ער ארומגערינגלט געוואָרן פון אלע זייטן, מע האָט אים געשלעפט פאר די ארבל, אים ארייננגעשריגן אין די אויערן, איבערגעפרעגט צען מאָל: ניין, איר האָט טאקע נישט פאר גרינבערגן קיין בריוו? און פאר ראָזענטאלן? פאר מאָרגנשטערנען? — פאניע פאָטשטאר, — שרייט אראָפּ א ייד פון פערטן שטאָק, — איר האָט א בריוו פאר צמחן, ניין? א בריוו פון רוסלאנד זאָגט מיר? נישטאָ? גיט נאָר נאָכאמאָל א קוק!...

אנדערע פוילן זיך נישט, לויפן צו צום בריווטרעגער, רייסן ביי אים די בריוו פון די הענט ארויס, זאָגן אים צו, אז זיי זענען בלויז אויסן זיין טובה, אים צו פארלייכטערן, ווייזן דעם וועג, איינשפאָרן אים צו גיין אויף די שטאָקן, און ווען זיי איבערצייגן זיך, אז ער האָט ווירקלעך פאר זיי נישט קיין בריוו, דאן דערקלערן זיי זיך דאָס גאָר פשוט, אז די איינציקע סיבה איז גאָר די יידישע פאָסט; פריער פלעגן זיי דאָך כסדר קריגן בריוו!

וואָס גרעסער עס איז געוואָרן דער יקרות, וואָס ענגער עס איז געוואָרן די שטריק ארום האלדז פון די יידן אין געטאָ, אלץ שטארקער איז געוואָרן די נאָכפראגע אויף די בריוו. צענדליקער טויזנטער יידן זענען ארומגעגאנגען מיט די הענט אין די טאשן און געטראכט נאָר איין טראכטעניש: איי, ווען זיי קריגן אזוי א בריוו, זאָל זיין פון רוסלאנד, זאָל זיין פון אמעריקע; אויב נישט, טאָ כאָטש פון קאָנסקע־וואָליע, פון פראשניץ, פון קאָצק, ווו זיי האָבן משפחה; יענע זאָלן זיך דאָס דערמאָנען און צושיקן א פעקל! אָט קריגן דאָך יידן פאָרט פעקלעך פון די קליינע שטעטלעך אין פוילן, פארוואָס מוזן זיי האָבן אזא ביטער מזל?

די אויסקוקעניש אויף פעקלעך האָט מענטשן פשוט געמאכט ווי וואנזיניקע. פרויען פלעגן ארומרינגלען דעם בריוו־טרעגער מיט אזא מבול פראגן, אז ער פלעגט פארמאטערט ווערן פון בלויז ענטפערן: — פאניע, זי האָבן נישט פאר מיר קיין בריוו?

— ווי הייסט איר?

— גאָלדשטיין.

— נומער פון דער וווינונג?

— 70.

— ניין.

— און אפשר האָט איר אויף נומער 76?

— און אפשר פאר נומער 30?

— איר ווינט דען אין דריי דירות?

— ניין.

נאָר וואָס דען, די יידענע איז סתם נייגעריק, צי איר שכנטע, דער חזיר

שכולה טריפה, אולי קיבלה מכתב — היא מוכרחה לדעת זאת.

יש שנושא־המכתבים עובר במקרה באחד הרחובות, שם לא חילק עוד מעולם מכתבים, אמנם אנשי הרחוב אינם מכירים אותו, אך בידעם שהדואר היהודי אינו שולח נושאי־מכתבים קבועים לאזורים והם מתחלפים כמעט בכל יום — הם עוצרים את נושא־המכתבים וצועקים אחריו:

— שמע נא, אדוני, אין לך מכתב בשבילי? לא, אין לך במקרה מכתב מרוסיה?

מכתב מרוסיה, מכתב מרוסיה — זה היה היפה שבחלומותיהם של האנשים ההרוסים, המתוקה שבתקוותיהם, נחמתם האחרונה. הילדים שהיו שותפים לקדחתנותם של ההורים ולציפייתם הדרוכה, לא הניחו לנושא־המכתבים לצעוד אפילו צעד ברחוב; הם היו צרים עליו ומחרישים את אזניו בקולותיהם הצעירים, הצייצניים. ואם נתמזל המזל ואמנם היה לדוור מכתב להורי אחד מהם, היה הילד אץ־רץ בקולי־קולות על המדרגות וקצר־נשימה פורץ לתוך הדירה: אבא'לה, אמא'לה, מכתב משרוליק, מצירל, מיוכבד. במו עיני ראיתי את המכתב עם בול רוסי...

— אוי, ילדים, מכתב משרוליק, אוי ואבוי לי, — היתה היהודיה לוחצת את ידיה אל החזה, — רוצו נא מהר ילדים, הביאו את המכתב. הנה, הנה לכם כסף. אוי אבינו שבשמים...

וראשה של היהודיה היה מסתחרר. המכתב מתגלגל בדמות גבינה גדולה, נקניק ארוך, גוש של חמאה שמנה; היא כבר אינה רואה כלום, אינה שומעת כלום, היא אך ממששת בידיה, כעומדת לתת בתוך הסיר, את המאכלים השמנים, הטובים...

נושא־המכתבים עייף ויגע, עצבנותם של האנשים הרעבים, המשיכות שהם מושכים בשרווליו, ההכרח להשיב על אלפי שאלות בכל יום, אל כל אשר יפנה — ולא רק על השאלה, האם הגיע מכתב אם לא, אלא לגבי כל דבר שבעולם, כל החוקים והתקנות של הדואר, העברת כספים, מכתבים רשומים, דואר־אויר ואפילו בענין בתי־משפט, משטרה, מסים — ועל מה לא? הלוא הוא איש־הפקידות, אדם שיש לו קשר עם הרשות — שררה!

חייו של נושא־המכתבים הם צרור של צרות. הוא קם בחמש לפנות בוקר ועובד עד תשע או עשר בערב — והוא אף אינו מקבל שכר שבועי, אלא תשלום לפי יחידה — ששה גרושים למכתב, ולאחר ניכוי כל המסים וה"ביטוח הסוציאלי", שממנו אין הוא כיהודי יכול ליהנות, על־פי תורתם של שלטונות־הכיבוש, אלא מן הזכות לשלם בעדו, לא נשארים לו לעתים אפילו חמישה גרושים. מחלוקת מאה או אפילו מאה וחמישים מכתבים ליום, נשאר לו סכום מגוחך, כאשר כיכר לחם שחור עולה בין עשרים ושנים לעשרים וארבעה זהובים... גם מעט דמי־השתיה שהוא מקבל אין בכוחם לשנות הרבה את המצב:

תנאי העבודה

הם בלתי־נסבלים כל־כך, שעד־מהרה הורסים הם את הבריאות. המנהל "הנמרץ", המבקש תמיד להיראות כמפקד מטיל־מרות בעל חינוך צבאי, אוסף לעתים קרובות את נושאי־המכתבים לתדרוך, כלומר, לישיבה, ודורש מהם בכל תוקף, שבשעה שמונה בבוקר, בדיוק נמרץ, יתייצבו לעבודתם בבית־הדואר, ולא, ינהג בחומרה, לא יתחשב בשום דבר — יאמינו לו, הוא אינו זורה מלים סתם, אם ירצה גם יוכל, יעניש, לא יחוס, יעניש קשה, ואפילו ישעה מן העבודה, משום שסדר חייב להיות! — מסיים הוא את דבריו סיום פאתיטי.

אך הסדר הוא כזה שהדוורים באים לעבודתם בחורף, בימי הכפור והשלג, לא בשעה שמונה אלא דווקא בשעה שש בערך, משום שכל הקודם זוכה. מחלקת המיון עובדת ועובדת מן הבוקר ועד לפנות ערב ואינה מצליחה להכין כמות חבילות מכתבים שתספיק לכל נושאי־המכתבים; וכך נשארים תמיד חלק מהם ההולכים הביתה לאחר יום שלם של המתנה, רעב וקפיאה במסדרונות הקרים בעלי רצפות הבטון, בידים ריקות. זוכים לקבל חבילת מכתבים לחלוקה רק אלה, הבאים בשעה חמש או שש לפנות בוקר וגם אלה הם על־פי רוב רק מאנשי ה"באטאליון",[10] כלומר מאנשיו של המנהל, שאתם יחד עבד אצל הגרמנים, במקומות־העבודה השונים.

אנשי הבאטאליון

הם פרשה מיוחדת בחייו של הדואר היהודי; אלה הם דוברי הפולנית, יורשיהם של ה"שמנדריקים". הם הביאו לנו את הסדר הצבאי של מקומות־העבודה הגרמניים, שם הועסקו קודם־לכן כראשי־קבוצות; הם מתפארים בכך שזכו לקבל מן הגרמנים "רשיונות־מעבר", אותות־הצטיינות, זכויות־יתר; על חלק מהם מספרים מפה

[9] במשך כל שנת 1941 ובחדשים הראשונים של שנת 1942 הוסיפו להגיע לגיטו חבילות מערי־השדה וגם מארצות חוץ. חבילות מזון אלו היו סעד חשוב למשפחות רבות בגיטו; בחדשי הקיץ 1942 הרבו השלטונות הגרמניים להחרים את החבילות באמתלה של מלחמה בהברחה.

מיט דער פריפהנער מערכה, האט נישט אמאל געקריגן קיין בריוו און — זי מוז עס וויסן.

עס טרעפט, אז דער בריווטרעגער גייט צופעליק דורך אין א גאס, וווּ ער האט נאך קיינמאל נישט געטראגן קיין בריוו, די מענטשן פון גאס קענען אים נישט, אבער זיי ווייסן דאך, אז די יידישע פאסט שיקט נישט קיין שטענדיקע בריווטרעגער אין איין ראיאן, זיי בייטן זיך כמעט יעדן טאג, — און זיי פארהאלטן דעם בריווטרעגער און שרייען אים נאך:

— הערט נאר, פאניע, איר האט נישט פאר מיר קיין בריוו? — ניין, נישט אמאל א בריוו פון רוסלאנד?

א בריוו פון רוסלאנד, א בריוו פון רוסלאנד — דאס איז געווען דער שענסטער טרוים פאר די חרובע מענטשן, זייער זיסטע האפענונג, זייער לעצטע טרייסט. די קינדער, וואס האבן מיטגעפיבערט מיט די עלטערן און זייער געשפאנטער דערוואַרטונג, האבן דעם בריווטרעגער נישט געלאזט דורכגיין קיין טריט אין גאס; זיי פלעגן אים באלאגערן און מיט זייערע יונגע, קוויטשענדיקע קולות פארטויבן די אויערן. און טאמער האט דאס גליק געוואלט, אז דער בריווטרעגער האט געהאט א בריוו פאר זיינע עלטערן, איז דאס קינד העגדום־פעגדום, מיט קולי־קולות געפלויגן אויף די שטיגן און אן אטעם אריינגעפלאצט אין שטוב: טאטעשי, מאמעשי, א בריוו פון סרולעקן, פון צירלען, פון יוכבדן. כ'האב אליין געזען דעם בריוו מיט א מארקע פון רוסלאנד...

— אוי, קינדער, א בריוו פון סרולעקן, ווי איז מיר נישט, — פלעגט די יידענע זיך כאפן פארן הארץ, — לויפט נאר קינדער גיכער, ברענגט דעם בריוו. נאטס, דא האט עץ געלט. אוי, טאטעלע אין הימל...

און דער יידענעס הויבט אן שווינדלען פאר די אויגן. דער בריוו וואקסט אויס אין א גרויסן קעז, אין א לאנגן וורשט, אין א שטיק פעטע פוטער; זי זעט שוין מער גארנישט, זי הערט גארנישט, זי טאפט בלויז מיט די הענט, ווי זי וואלט גענומען אריינלייגן אין טאפ די פעטע, גוטע מאכלים...

דער בריווטרעגער איז פארמאטערט, די נערוועזיטעט פון די הונגעריקע מענטשן, זייער שלעפן אים ביי די ארבל, דער הכרח צו ענטפערן אויף טויזנטער פראגן א טאג, וווּ ער גייט און שטייט, און נישט בלויז צי עס איז אנגעקומען א בריוו צי ניין, נאר וועגן אלץ, וועגן אלע געזעצן און פאראָרדענונגען פון דער פאסט, וועגן געלט איבערשיקן, רעקאָמענדירטע בריוו, לופט־פאסט און אפילו מכוח „סאנדעס", פאליציי, שטייערן, און וועגן וואס נישט? איז ער דאך עפעס אן „אורזשענדניק", א מענטש, וואס האט צו טאן מיט דער מאכט — „וולאדזא"!...

דער בריווטרעגער לעבט אין געהאקטע צרות. ער שטייט אויף פינף פארטאגס און ארבעט ביז ניין, צען אין אָוונט, און דערביי קריגט ער נישט קיין וועכנטלעכע פענסיע, נאר באצאלט פון שטיק — זעקס גראשן פון בריוו און נאכן אראפרעכענען אלע שטייערן און „סאציאלע פארזיכערונג", פון וועלכער ער קאן אלס ייד נישט געניסן לויט דער תורה פון דער אָקופאציע־מאכט, נאר בלויז פאר איר די זכיה האבן צו צאָלן, — בלייבט אים צומאל קיין פינף גראשן אויך נישט. פון פאנאנדערטראגן הונדערט צי אפילו הונדערט מיט פופציק בריוו א טאג בלייבט זיין פארדינסט א לעכערלעכער, ווען א לאבן שווארץ ברויט קאסט פון צוויי ביז פיר און צוואנציק גילדן... דאס ביסל ביר־געלט ענדערט קיין סך נישט די לאגע. די באדינגונגען פון דער ארבעט זענען אזוינע אומדערטרעגלעכע, אז זיי ווירקן שנעל צעשטערנד אויף זיין געזונט. דער „ענערגישער" דירעקטאר, וואס וויל תמיד אנגיין אלס א מיליטעריש אויסגעשולטער און דיסציפלין־פאדערנדיקער פירער, פארזאמלט אפט די בריווטרעגער אויף אן „אטפראווע", אויף א באראטונג הייסט עס, און פאדערט פון זיי שטרענג, אז נישט שפעטער, נאר פינקלעך אכט פרי זאלן זיי קומען צו דער ארבעט אויף דער פאסט, אויב נישט, וועט ער זיין שטרענג, ער וועט אויף גארנישט קוקן, זאל מען אים גלויבן, ער האט פיינט סתם צו ווארפן ווערטער אין דער לופט, אז ער וועט וועלן, וועט ער קאנען, ער וועט באשטראפן און אפילו באזייטיקן פון דער ארבעט, וואָרעם אָרדענונג מוז זיין! — פארענדיקט ער פאטעטיש.

נאר די אָרדענונג איז אזא, אז די בריווטרעגער קומען צו דער ארבעט אין ווינטער, אין די פרעסט און שנייען נישט ארום אכט, נאר טאקע ארום זעקס, וואָרעם כל הקודם זוכה? די סעגרעגאטור ארבעט פון אין דער פרי ביז פארנאכט, און באוויזט נישט פארטיק צו מאכן אזויפיל פעקלעך בריוו, עס זאל קלעקן פאר די צאל בריווטרעגער; בלייבן תמיד איבער א טייל, וואס גייען אהיים, נאך א גאנצן טאג ווארטן, הונגערן און פרירן אין די קאלטע קארידארן מיט צעמענטענע פאדלאגעס, — מיט ליידיקע הענט. זוכה־בגורל צו קריגן א פעקל בריוו צו פארטיילן זענען נאר די, וואס קומען טאקע פינף־זעקס פארטאג און דאס אויך נאר על פי רוב די לייט פון „באטאליאן", דאס הייסט אייגנטלעך דעם דירעקטארס מענטשן, מיט וועלכע ער האט צוזאמען געארבעט ביי די דייטשן, אויף זייערע ארבעטס־פלאצוווקעס.

די לייט פון באטאליאן זענען א באזונדער קאפיטל אין לעבן פון דער יידישער פאסט; זיי זענען דאס די פויליש־רעדער, די יורשים פון די שמענדריקעס. זיי האבן עס געבראכט די מיליטערישע אָרדענונג פון די דייטשישע ארבעטס־פלאצוווקעס, וווּ זיי זענען פריער געווען אנגעשטעלט אלס סעקציע־פירער; זיי גרויסן זיך מיטן יחוס צו האבן געקריגן פון די דייטשן „פשעפוסטקעס", אויסצייכענונגען, פריווילעגיעס. וועגן טייל מורמלט מען, אז זיי האבן די דייטשן צוריקגעדינט

[10] עם ראשית הכיבוש הקים היודנראט "גדוד־עבודה" Batalion Pracy, כדי לספק לגרמנים עובדי־כפיה בצורה מאורגנת וכך לשים קץ לחטיפת יהודים לעבודה ברחובות. על "גדוד־העבודה" פיקח ועד מורכב מחברי היודנראט.

לאוזן, שהם גמלו על כך לגרמנים בגילוי סודות, במלשינויות קטנות; אנשיהם עובדים בכל מוסדות הקהילה, ופקידים בכירים רועדים מפניהם, יודעים שהם "גיסטאפואים".

בעקשנות בלתי־רגילה דבקו אנשי־הבאטאליון בלשון הפולנית, ממש כמו המנהל עצמו. היו ביניהם שלא רצו בשום פנים לומר מלה ביידיש; כאשר דיברו אליהם יידיש, היו משיבים בפולנית. בעל־כרחם חייבים היו כולם לדבר זה עם זה פולנית, ומאחר שהיו חדורים ב"שמנדריקיזם" הכללי, אשר שרר בדואר, הלכו כשהלשון הפולנית בפיהם גם לחלק את המכתבים בבתים.

כאן ראוי לתקן טעות קטנה: ככל שאהבו את היידיש וככל שקשורים היו אליה באופן עקרוני ומוסרי, הרי מוכרחים להודות כי חוש־המעשיות יעץ לדבר פולנית, כדי להיטיב ליצג את התפקיד, להיטיב לחקות את נושא־המכתבים הפולני הקודם. ביהודי המדבר יידיש לא היו נוהגים דרך־ארץ. והרי אין כל ספק, שהדרך־ארץ נחוץ היה במקצוע זה.

אירע שיהודים חמומי־מוח התנפלו על נושא־המכתבים בדברי־הגנאי המבישים ביותר בלי כל סיבה נראית לעין, רק מתוך קנאה, כי גם הם חתרו להגיע אל האושר הזה, אך לדאבונם לא עלה הדבר בידיהם, משום שלא היה להם "גב". הגדפנים האלה אכן דבר דיברו עם נושא־המכתבים ביידיש, אלא מה! וכי ישנה לשון אחרת, שבה אפשר להכניס למישהו באבי־אבות־אבותיו ולהוסיף על כך קללה מחומשת, מלבד יידיש — אותה אֵם חמורת־סבר, אשר כל חייה לא ידעה אלא השפלה, דלות, רדיפות ונגישות?

רק חלק קטן מן היהודים דיברו עם נושא־המכתבים יידיש ונושא־המכתבים — בדרך־כלל — השיב להם גם הוא ביידיש.

"אנשי הבאטאליון" היה להם מוסר משלהם. מספרם היה קרוב לשישים בקרב מאה נושאי־המכתבים, אך השלטון היה בידיהם. הם העמידו את אנשיהם ליד הדלת בעת הלוקת חבילות המכתבים. גם מחלק החבילות תמך בהם, והם קיבלו את המכתבים המיועדים לרחובות העשירים ביותר, לבתים בעלי מדרגות נוחות, דירות נקיות ודמי־שתיה נאים, בה בשעה שהיתר, שלא זכו להימנות עם "אנשי הבאטאליון" קיבלו חבילות מכתבים לרחובות ולסימטאות הדלים ביותר, לבתים שמדרגותיהם מעוקלות ושבורות, למרתפים אפלים, לעליות־גג טחובות, שורצות חיידקי טיפוס.

בעת הוצאת צרורות המכתבים לחלוקה, קיבלו אותן קודם־כול אנשיהם. תחילה עשו זאת בחשאי; אחר־כך — בגלוי ובאופן ציני. טענו כי אנשי הבאטאליון יש להם "זכויות" בציבור היהודי, כי מגיעה להם זכות־בכורה, ומי שהעז לצאת כנגדם, הניפו עליו אגרוף.

אנשיהם עם מושגיהם החברתיים המיוחדים להם, הם־הם, כנראה, שהביאו לידי כך שיחשדו בנושאי־המכתבים במעשי גניבה.

הנה באה יהודיה אל הדואר ונשבעה שכאשר יצא נושא־המכתבים מביתה, נעלם משולחנה שעון; אחֵר בא והתלונן שנושא־מכתבים גנב ממנו זוג ערדלים. בשני המקרים האלה לא הוכחה האשמה; לעומת זאת, בא במרוצה פקיד של הקהילה עצמה אל הדואר וצעק כי זה עתה גנב ממנו נושא־מכתבים, שהיה שם במקרה, את תיקו ובו תרמוס.

פתאום הבחין הפקיד הנרגז בתרמוס שלו המונח על השולחן וממנו שתה תה אב זקן של נושא־מכתבים מן ה"אינטליגנטים", עסקן חשוב בין אנשי הבאטאליון. הזקן אף החזיק בתרמילו של הבן ומתוכו משך והוציא פקיד הקהילה את תיקו הגנוב, שהוחבא שם. הגנב הושעה מיד מן הדואר, ואפילו הוגשה נגדו תביעה משפטית — אבל לזה הלוא אין כבר כל חשיבות.

אך למה נדבר על גניבות מן הבתים, כאשר די היה בגניבת החבילות שהגיעו כדי להעמיד את כל הדואר היהודי באור של סרסור לדבר גניבה.

אמנם בית־הדואר לחלוקת המכתבים ותחנת הפריקה של דואר החבילות נמצאו ברחובות שונים ולא היה כל קשר בין נושאי־המכתבים למחלקי החבילות, אף כי ענדו אותם סרטי־שרוול עם

אותה כתובת, אבל היהודים של כל ימות השנה לא הבחינו בהבדלים דקים כאלה, ובשעה שהיה נושא־המכתבים נכנס לאחת הדירות למסור מכתב, היו מתנפלים עליו באופן מחפיר, משום שהחבילה האחרונה שנמסרה למקבל המכתב הגיעה לידיו מרוקנת למחצה.

לא אחת אירע, שבמקום סוכר, קיבל בעל חבילה מלח (כדי שהמשקל יתאים), במקום קאקאו מפורטוגאל — עדשים מתולעים, או שהמשקל היה פחות, ומחלק החבילות עוד היה גובה תשלום כפול ושם בכיסו.

מיט פארטרוילעכע ידיעות, מיט מסירהלעך; זייערע מענטשן ארבעטן אין אלע אינסטיטוציעס פון דער קהלה, און פיל העכערע באַאַמטע ציטערן פאַר זיי, מע ווייסט, אַז זיי זענען „געסטאַפּאָוצעס“.

די לייט פון „באטאליאָן“ האָבן בשום אופן נישט געוואָלט אויסרעדן קיין יידיש וואָרט.

די לייט פון „באטאליאָן“ האָבן זיך געקאַט זייער אייגענע מאָראַל. זיי זענען געווען קרוב זעכציק אויף א צאָל פון הונדערט בריוטרעגער, אָבער די מאַכט איז געלעגן אין זייער האַנט. זיי האָבן אוועקגעשטעלט זייערע מענטשן ביי דער טיר ביים ארויסגעבן די פעקלעך מיט בריוו. דער ארויסגעבער פון די פעקלעך איז דעסטגלייכן געווען מיט זיי — און זיי האָבן געקריגן פעקלעך פאַר די רייכסטע גאַסן, אין שיינע הייזער מיט גוטע טרעפּן, ריינע דירות און גוט ביר־געלט, בעת די אַנדערע, וואָס האָבן די „זכיה“ נישט געהאַט צו געהערן צום „באטאליאָן“, האָבן באַקומען פעקלעך אין די אָרעמסטע גאַסן און געסלעך, מיט צעדרייטע, צעבראָכענע טרעפּ, טונקעלע קעלערס, פייכטע בוידעם־שטיבער, באַפרוכפּערטע מיט באַצילן פון טיפוס.

ווען מע האָט גענומען פאַנאַנדערטיילן די פעקלעך, האָבן געקריגן קודם כל זייערע מענטשן. אין תחילת האָבן זיי עס געמאַכט פאַרשטעלטערהייט, שפּעטער — אָפן און ציניש. זיי האָבן געטענהט, אַז די לייט פון „באטאליאָן“ האָבן „פאַר־דינסטן“ פאַר דער יידישער געזעלשאַפט, אַז זיי קומט די בכורה, און ווער עס האָט געהאַט די העזה צו וועלן גיין קעגן זיי, האָבן זיי געוויזן א פויסט.

זייערע מענטשן מיט זייערע אייגנאַרטיקע געזעלשאַפטלעכע באַגריפן האָבן עס, ווייזט אויס, געבראַכט דערצו, אַז אין שטאָט זאָל מען חושד זיין בריוטרעגער אין גנבות. אָט איז געקומען א יידענע אויף דער פּאָסט און זיך געשוווירן, אַז ווען דער בריוטרעגער איז ארויס פון איר שטוב, איז מיט אים פאַרשוואונדן א זייגערל פון טיש אַראָפּ; אַן אַנדערער איז געקומען זיך באַקלאָגן, אַז א בריוטרע־גער האָט ביי אים צוגעגנבעט א פּאָר קאַלאָשן. אין די דאָזיקע צוויי פאַלן איז די שולד נישט באַוויזן געוואָרן, דאַקעגן איז א באַאַמטער פון דער קהלה גופא געקו־מען צולויפן אין דער פּאָסט מיט א געשריי, אַז אָט נאָר וואָס האָט א בריוו־טרע־גער, וועלכער איז צופעליק דאָרט געווען, צוגעגנבעט ביי אים זיין טעקע מיט א טערמאָס.

פּלוצלינג האָט דער אויפגעבראַכטער באַאַמטער באַמערקט שטיין אויפן טיש זיין טערמאָס, פון וועלכן עס האָט געטרונקען טיי אַן אַלטער פאָטער פון א געוויסן אינטעליגענטן בריוו־טרעגער, א גאַנצער מאַכער פון די לייט פון „באטאליאָן“. דער אַלטער האָט אויך געהאַלטן דעם זונס טעקע און פון דאָרט האָט דער קהלה־באַאַמטער ארויסגעשלעפּט זיין צוגעגנבעטע, פאַרשטעקטע טעקע.

אָבער צו וואָס זאָל מען דאָ רעדן וועגן שטוב־גנבות, אַז עס האָבן געקלעקט די גנבות פון די אָנגעקומענע פּעקלעך, כדי אוועקצושטעלן די גאַנצע יידישע פּאָסט אין א ליכט פון פּאַסערײ...

אמת, אַז די פּאָסט פאַר צושטעלן בריוו און די פּאָסט־אָפּלאָדונגס־שטעל פון פּעקלעך האָבן זיך געפונען אין באַזונדערע גאַסן, און די בריוו־טרעגער האָבן מיט די פּעקל־טרעגער קיין שום מגע ומשא נישט געהאַט, הגם זיי האָבן געטראָגן די אייגענע אָרעמבענדער מיט די זעלבע אויפשריפטן, אָבער יידן פון א גאַנץ יאָר האָבן זיך אויף אַזוינע אייַדעלע אונטערשידן נישט געקענט, און בעת מען איז אַריינגעקומען אין א שטוב אָפּגעבן א בריוו, איז מען באַפאַלן געוואָרן אויף א שענדלעכן אופן, ווייל דאָס לעצטע פּעקל, וואָס דער בריוו־אָפּנעמער האָט באַקו־מען, איז געווען אויסגעליידיקט ביז דער העלפט.

נישט זעלטן האָט געטראָפן, אַז אַנשטאָט צוקער, האָט דער אָפּנעמער באַקו־מען זאַלץ (כדי די וואָג זאָל שטימען), אַנשטאָט קאַקאַאָ פון פּאָרטוגאַל — ווערמ־דיקע אַרבעס, אָדער עס האָט סתם געפעלט צו דער וואָג, און דער פּעקל־טרעגער האָט דערצו נאָך גענומען א צווייפאַכן אָפּצאָל און געלייגט זיך אין טאַש אַריין.

עס איז נאַטירלעך געווען שווער פעסטצושטעלן, ווו די גנבות זענען געמאַכט געוואָרן, וואָרעם היות ווי די פּעקלעך זענען דאָך פריער אָנגעקומען אויף דער אַמתער פּאָסט אויף גאַפּאָלעאָנא און פון דאָרטן ערשט געשיקט געוואָרן אין דער פּאָסט פון געטאָ, קאָן מען משער זיין, אַז די באַאַמטע פון דער פּוילישער פּאָסט־עקספּעדיציע האָבן געשמאַק געגנבעט, ווייסנדיק, אַז די אחריות וועלן סוף־כל־סוף מוזן טראָגן די לעצטע צושטעלער, דאָס הייסט די יידישע פּאָסט. אָבער פאָרט איז זיכער, אַז אויף דער יידישער פּאָסט זענען געשען גרויסע גנבות. דאָס איז אויך געווען צו דערקענען אינעם יד־אחת פון די יידישע פּאָסט־באַאַמטע, ווען מען איז אַריינגעקומען רעקלאַמירן וועגן א גנבה.

די שטאָט האָט, פאַרשטייט זיך, קיין חילוק נישט געמאַכט צווישן דער פּאָסט אויף קראָכמאַלנע (סעגרעגאַטור און עקספּעדיציע פון בריוו) און דער פּאָסט פון טשעפּלע (עקספּעדיציע פון פּעקלעך), בפרט ווען א טייל בריוטרעגער, און א סברא מאַקע די לייט פון „באטאליאָן“, האָבן אויך גאַנץ נישקשהדיק געזינדיקט.

יידן, וואָס האָבן געהאַט קרובים אין די פּוילישע שטעטלעך, וואָס זענען דורכן אָקופּאַנט „אָנגעשלאָסן“ געוואָרן אין דייטשישן רייך, פלעגן פון דאָרט באַקומען אין בריוו אַריינגעלייגט צו פינף מאַרק (געזעצלעך איז דער מאַרקן־פאַרקער אין געט.־גובערנאַמענט געווען פאַרבאָטן). פלעגן די פינף מאַרק אָפט פאַרשווינדן פון די בריוו. ווער האָט עס געמאַכט? בלייבט א סוד.

מובן שקשה היה לקבוע, היכן נעשו הגניבות, כי מאחר שהחבילות הגיעו תחילה אל הדואר האמיתי בכיכר נפוליאון ומשם נשלחו לדואר של הגיטו, הרי ניתן לשער, כי פקידי המשלוח של הדואר הפולני גנבו לתיאבון, בידעם כי באחריות ודאי ישאו לבסוף המוסרים אותם לתעודתם, כלומר, הדואר היהודי. ובכל־זאת אין ספק שמעשי־גניבה גדולים נעשו בדואר היהודי. דבר זה ניכר היה גם בסולידריות של פקידי הדואר היהודי, כשהיו באים להודיע על גניבה.

מובן מאליו שהציבור לא הבדיל כלל בין הדואר בקרוכמלנה (המיון והחלוקה של המכתבים) ובין הדואר שבצ׳פלה (חלוקת החבי־לות), ומה גם שחלק מן הדוורים, כנראה דווקא אנשי הבאטאליון, חטאו אף הם לא מעט.

יהודים שהיו להם קרובים בעיירותיה של פולין, אשר הכובש ״סיפחן״ אל הרייך הגרמני,[11] היו מקבלים משם בתוך המכתבים שטרות של חמישה מארקים (על־פי החוק אסור היה המסחר במארקים בגנרל־גוברנמן) ושטרות־כסף אלה היו נעלמים מתוך המכתבים. מי עשה זאת — אין יודעים.

הצרות הנוראות שידעו היהודים בעת המלחמה, ההתעללויות והעינויים הקשים, שהיה עליהם לשאת, החיפושים והמאסרים, ועל הכול — החיים במשך חדשים ושנים ללא לחם, כשעצם הקיום נתון בסכנה, כאשר הבתים מרוקנים כל־כך, שאפילו עכבר לא רצה להציץ לתוכם, כששוכבים לישון בבטן ריקה ובבוקר נשארים במיטה עד הצהרים מאין סיבה לקום — חיים נוראים אלה חייבו להעמיד בכל תפקיד ציבורי אנשי־אמת, אנשים בעלי אחריות ציבורית.

ומבחינה זו לא היתה משרת נושא־המכתבים כה קלת־ערך, כמו שהיתה למראית־עין. שליחות חשובה היתה מוטלת על נושא־המכתבים. לעתים קרובות קבעה גלויה המודיעה על משלוח חבילה את גורלה של משפחה, היא הכריעה בשאלה של חיים ומוות. אכן, לידי התאבדות לא הגיעו היהודים בעת המלחמה (חוץ ממקרים ספורים יוצאים־מן־הכלל). זו היתה כעין תגובה טבעית של יצר־הקיום היהודי, אשר העמיד כנגד מסע־ההשמד של ההיטלריזם, כנגד סיסמת ״וימררו את חייהם״ כוח־רצון מדהים לחיות ולהוסיף להתקיים. ואף־על־פי־כן השפיעו שנות הרעב, ללא פת לחם וכף של תבשיל, השפעה פסיכית מזעזעת: רבים מן המעונים איבדו את כוח־הרצון, נעשו בהכרח אפאתיים, עלו על מיטותיהם ושכבו בהן, שכבו זמן כה רב עד שכבר לא יכלו, ואף לא היו צריכים לקום...

אמנם נכון הדבר שכאשר קיבל נושא־המכתבים את חבילת מכתביו לא בשעה תשע בבוקר, כמו לפני המלחמה, אלא בשעה ארבע או חמש לפנות ערב, וצריך היה לחלקם ברחובות היהודיים הדלים, שם מספור הבתים מבולבל מאוד, כך שבכניסות הקדמיות עשויות להימצא הדירות מספר 1 ומספר 64 ובכניסה האחרונה, באגף השמאלי — מספר 3 ומספר 107 — הרי חייב היה נושא־המכתבים לעמול קשה, אם רצה למלא את תפקידו במסירות, וביחוד בימי החורף, כאשר ההליכה במדרגות החלקלקות, שרבות מהן היו שבורות, שנהרסו בתקופת ההפצצות, היתה כרוכה בסכנת־נפשות. זאת ועוד: גם השוערים היהודיים, החצרנים, כמו נושאי־המכתבים עצמם, היו פנים חדשות,[12] וכאשר שאלו אותם היכן גר דייר פלוני או אלמוני, לא יכלו להשיב, ולעתים קרובות טענו בתוקף, כי דייר כזה בכלל אינו גר בבית, אך עד־מהרה נתברר שהלה גר ממש מתחת לאפם.

ואף ענין הדפיקה על הדלת בשעה מאוחרת בערב — איזה עינוי היה זה! יהודים, אשר בגלל החיפושים והנגישות היו מתחלחלים בכל פעם שהיו דופקים על דלתותיהם אפילו בשעות היום, כך שבדירות הגדולות יותר, שהיתה בהן כניסה נוספת דרך המטבח, היו תולים בחוץ על דלתות החזית מנעולים גדולים כדי שייראה שאינם בבית — מה עבר עליהם כאשר פתאום, בערבי החורף האפלים, שטופי הגשם או השלג — כאשר הבית היה כה מדוכדך, אפל ודומם עד שהרחש הקל שבקלים נשמע לבעלי העצבים המרוטים כשקשוק גלגלים על הכביש — דפקו על דלתם, וכאשר לא מיהרו כל־כך לפתוח, החלו לדפוק חזק יותר, שהרי המכתבים אי אפשר שיחכו, הלוא כבר מאוחר. הדם היה נקרש בעורקיהם, וככל שהיו הדפיקות חזקות יותר, כן גדל פחדם. עד שלבסוף שמו נפשם בכפם ושאלו

[11] הכוונה לאזורים בצפונה של פולין ובמערבה שלא נכללו בשטח הגנרל־גוברנמן, אלא סופחו לרייך גם מהבחינה האדמיניסטרטיבית.

[12] לאחר סגירת הגיטו ופינוי התושבים הלא־יהודיים משטחו הוחלפו כל השוערים הפולנים ביהודים. על משרה זו היו הרבה קופצים גם מבין האמידים והאינטליגנציה היהודית.

די שרעקלעכע צרות, וואָס יידן האָבן אין דער מלחמה געליטן, די שיקאַנעס און עינויים קשים, וואָס זיי האָבן געהאַט אויסצושטיין, די רעוויזיעס און אַ־רעסטן און, ועל כולם, דאָס לעבן חדשים און יאָרן אָן ברויט, אָן א זיכער אויסקומעניש, ווען די שטובן זענען געווען אזוי אויסגעליידיקט, אז קיין מויז האָט נישט געוואָלט אריינשמעקן, ווען מען איז געגאַנגען שלאָפן מיט א הונגעריקן מאָגן און אין דער פרי געלעגן אין בעט ביז מיטאָג, נישט האָבנדיק צו וואָס אויפצושטיין, — דאָס דאָזיקע שרעקלעכע לעבן אויפן ברעג פון תהום האָט געפאָדערט, אַז אויף יעדן געזעלשאפטלעכן פאָסטן זאָלן שטיין אנשי־אמת, מענטשן מיט געזעל־שאפטלעכער אחריות, און אין דעם פרט איז דער אמט פון בריוו־טרעגער גאָרנישט געווען אַזוי מינדערווערטיק, ווי עס האָט אין פלוג זיך געקאָנט אויסווייזן. דער בריוו־טרעגער האָט געהאַט צו דערפילן א וויכטיקע מיסיע. אָפטמאָל האָט א קאַרטל וועגן אן ארויסגעשיקט פעקל דעצידירט וועגן גורל פון א פאמיליע, עס האָט אַנטשיידט די פראַגע וועגן לעבן און טויט. ואמת, קיין זעלבסטמאָרד זענען יידן אין דער מלחמה נישט באַגאַנגען (מיט געציילטע אויסנאַמען). דאָס איז געווען ווי אַ נאַטירלעכע רעאַקציע פון יידישן זעלבסטדערהאַלטונגס־אינסטינקט, וואָס האָט דעם אויסראָטונגס־מאַרש פון היטלעריזם, דעם לאָזונג פון „וימררו את חייהם“ קעגנגעשטעלט אַן אַנטשיידענעם מעכטיקן ווילן צו לעבן און צו בלייבן. אָבער דאָך האָט דאָס לעבן יאָרן אָן ברויט, אָן א לעפל געקעכטס געהאַט א דער־שיטערנדיקע פסיכישע ווירקונג: פיל פון די פאַרפייניקטע האָבן פאַרלוירן דעם ווילן, זענען בהכרח געוואָרן אַפאַטיש, זיך געלייגט אין די בעטן אריין און גע־לעגן, געלעגן אַזוי לאַנג, ביז זיי האָבן מער נישט געקאָנט און נישט גענויטיקט אויפשטיין...

עס איז אמת, אַז ווען דער בריוו־טרעגער האָט באַקומען זיין פעקל בריוו אָנשטאָט נײַן אין דער פרי, ווי דאָס איז געווען פאַר דער מלחמה, ערשט אַרום פיר־פינף נאָכמיטאָג און עס געדאַרפט פאַנאַנדערטראָגן אין די אָרעמע יידישע גאַסן, וווּ די נומעראַציע פון די הייזער איז שרעקלעך צעדרייט, אַזוי, אַז אין פראָנט־אַריינגאַנג פון דער לינקער אָפיציגע — נומער 1 און נומער 64, און אין לעצטן אַריינגאַנג פון לינקער אָפיציגע — נומער 3 און נומער 107 — איז דאָס דערפילן זיין פליכט געווען נישט גרינג פאַרן בריוו־טרעגער, וואָס האָט געוואָלט זיין אַרבעט געהעריק ערפילן. ... דעם בריוו־טרעגער אָנגעקומען זייער שווער, באַ־זונדערס אין ווינטער־צייט, ווען דאָס גיין אויף די גליטשיקע טרעפּן, אָפטמאָל צע־בראָכענע, חרובע פון דער צייט פון דער באָמבאַרדירונג, איז געווען פאַרבונדן מיט סכנת־נפשות. דערצו נאָך זענען דאָך די יידישע הויז־וועכטער, די „סטרוזשעס“ פון די הייזער, געווען פנים חדשות;[4] ווען מע האָט זיי געפרעגט, וווּ דער און יענער לאָקאַטאָר וווינט, האָבן זיי נישט געוווּסט וואָס צו ענטפערן, און אָפט־מאָל האָבן זיי געטענהט פעסט, אז אַזאַ איינער וווינט גאָרנישט אין זייער הויז, בעת עס האָט זיך גיך אַרויסגעשטעלט, אַז ער וווינט אונטער זייער נאָז.

הייגט ערשט דאָס אָנקלאַפּן אין טיר שפּעט אין אָוונט, וואָס פאַר אַ מאַ־טערניש איז דאָס געווען! — יידן, וואָס האָבן צוליב די רעוויזיעס און נגישות אויפגעציטערט, ווען מע האָט אָנגעקלאַפּט אין זייערע טירן אַפילו בייטאָג, אַזוי, אַז אין גרעסערע וווינונגען, וווּ עס פלעגן זיין איינגענג דורך די קיכן, האָט מען אין דרויסן פון די פראָנט־טירן אָנגעלייגט גרויסע שלעסער, עס זאָל הייסן: מען איז נישטאָ אין דער היים... וואָס האָבן זיי געמוזט פילן, ווען מע פלעגט פּלוצ־לינג, אין די פאַרשנייטע אָדער רעגנדיקע, פינצטערע ווינטער־אָוונטן, — ווען אין שטוב איז געווען אומעטיק, טונקל און שטיל, אַז דער מינדסטער שאָרך האָט זיך ביי די אָפּגעשוואַכטע נערוון אויסגעוויזן, ווי דער גערויש פון רעדער אויפן בריק, — צו זיי אָנקלאַפּן אין טיר, און ווען זיי האָבן אזוי גיך נישט געעפנט — גענומען קלאַפּן פעסטער, — וואָרעם די בריוו קאָנען דאָך נישט וואַרטן — עס איז שפּעט. דאָס בלוט איז געגליווערט געוואָרן אין זייערע אָדערן, און וואָס פעס־טער מע האָט געקלאַפּט, אַלץ מער איז זייער שרעק געוואַקסן. ביז זיי האָבן זיך

[4] נאָכן אָפּשליסן דאָס געטאָ און נאָכן ארויספירן אלע פּוילישע איינוווינער פון די יידישע גאַסן, זענען די פּאָסטנס פון הויז־וועכטער (סטרוזשעס) אין יידישן ווינ־ראיאָן באַזעצט געוואָרן, נאַטירלעך, בלויז דורך יידן.

"קטו טאַם?" ונענו "פוצ'טה",[13] פרחה נשמתם. וכאשר כבר פתחו סוף־סוף את הדלת והכניסו את האורח הבלתי־צפוי, הרי גם אם הביא מכתב רשום מרוסיה — הוא כבר לא הסב להם הנאה. את הקללות שקיללו את הדואר היהודי, את ועד־הקהילה השנוא, אי אפשר היה להחניק, והם הטיחו בנושא־המכתבים ככל שיכול היה לשאת.

בדירות שבקרוכמאלנה ואוסטרובסקה

היו הטענות הבלתי־פוסקות כנגד נושא־המכתבים — כאן משום שמיהר יותר מדי לדפוק על הדלת, כאן משום שאיחר למסור מכתב, ושם על הגניבה מן החבילות, ולבסוף, החשובה שבטענות: על גובה התשלום — מרעילות את חייו של הדוור, היו מַתישות את כוחו גופנית ורוחנית; שכן, הטענה בדבר התשלום היתה באמת צודקת ומרה. בחלק מן הרחובות לא יכלו שמונים אחוז מן הדיירים לשלם את עשרים או שלושים הגרושים בעד המכתב והיו נאלצים לרוץ וללוות את הכסף משכניהם. לעתים לא רחוקות אירע שמקבל מכתב התדפק על דלתותיהם של כל השכנים בקומתו, בקומה שלמטה, בקומה השניה ובקומה הראשונה, וכך עבר מן הקומה הרביעית ועד לקומת־הקרקע, עד שהצליח ללוות את כמה הגרושים העלובים — כמעט איש מהם לא היתה לו פרוטה בביתו. אם הצליחו לעשות כמה זהובים ממכירת הבלואים שבביתם, היו אלה נודדים מיד אל החנווני תמורת רבע קילו — ובמקרה הטוב ביותר, חצי קילו — לחם.

בדרך־כלל היה מקבל־המכתב פונה אז אל הדוור שיתן לו את המכתב בהקפה: — הלוא זה רק סכום של עשרים גרושים, היה אומר בנימה נוגעת־ללב, ואיך זה יכול אתה להקשות את לבך ולא לתת בהקפה בגלל סכום כל־כך קטן? הלוא עוד תעבור פה פעם, ואז אחזיר לך.

וכאשר השיב נושא־המכתבים, שאינו יכול לעשות זאת, כי ברוב הבתים אין כסף והוא עוד ייאלץ להוסיף בכל יום כמה זהובים מכיסו, במקום להשתכר משהו, לא האמין לו האיש: אתה עוד יותר גרוע מה"גויים", היה מתפרץ אז בשצף־קצף. נושא־המכתבים ה"גוי" היה תמיד מאמין לי על דברתי; רק הדואר היהודי, הקהילה עם אנשי־הפקידות שלה, הם כך — שתעלו באש כולכם כמו פשתה!..

אך כל עגמת־הנפש הזאת היתה כאין וכאפס לעומת

המראות הנוראים של בדידות ומחסור,

שנאלץ נושא־המכתבים לראות בנדדו מבית לבית בעמק הבכא של קרוכמלנה, אוסטרובסקה, סמוצ'ה וניסקה.

ברחובות האלה היו דלתות הדירות נעולות עד שעה מאוחרת ביום; עד שתים, שלוש בצהרים שכבו הבריות במיטותיהם. אחרים לא קמו כלל, משום שלא היתה להם כל סיבה לקום. בימי החורף אפשר היה למצוא בדירותיהן של המשפחות הגדולות עשרה או שנים־עשר אנשים, רבים מהם צעירים וצעירות, שוכבים במיטות, פניהם חיורות ועיניהם קודחות והם בולעים את הרוק שבפיהם. אמהות היו שוכבות במיטה עם שנים שלושה ילדים, שוכבות בלי הציפיות, משום שלא היו להן כמה פרוטות לקנות בהן חתיכת סבון כדי לכבסן; בבית היו החפצים מושלכים בערבוביה נוראה, דבר שאישר את האמרה: "כמצב הרוח, מצב הלבוש". ניכר היה שאנשים אלה אין בלבם אלא מחשבה אחת מטורפת: היכן משיגים פת לחם? האמהות לא היו עקרות־בית, האבות — לא עשו לביתם. הדלתות לא נסגרו כהלכה, התנורים היו שבורים, השולחנות והכסאות — לא נקיים, הרצפות — לא שטופות: לשם מה? למי זה איכפת?

מן השכיבה המתמדת במיטות נעשו האנשים חלושים עוד יותר, רבים מהם כבר לא יכלו לעמוד על רגליהם, אחרים התנפחו עד לטבורם ואף למעלה ממנו; מהם שכמעט לא ראו את עיניהם מתוך התפיחות שתפחו פניהם — דבר ששיוה להם כמין מראה של מונגולים אפלים, של אסקימוסים רעֵבים.

בהיכנסו אל אנשים כאלה המתעַנים ברעב, היו לפני נושא־המכתבים שתי אפשרויות: להחזיר את המכתב לבית־הדואר בהערה כי מקבל־המכתב אינו פודה אותו משום שאין לו כסף, או לזכור כי המכתב שנתקבל עשוי לפעמים להביא ישועה לשבר־אדם זה, ובמקרים רבים אמנם הושיע אותו. לכן נאלץ נושא־המכתבים בעצמו לעודד שכנים שיפדו את המכתב, להיות בעצמו עסקן, עורך מגבית, איש־ציבור; כי לבוא לדואר ולומר כי פלוני אלמוני אינו יכול לשלם, בזה לא היתה כל רבותא. את המכתב ועליו ההערה המתאימה היה הפקיד לוקח כאילו לא איכפת לו כלום; המנהל הדברן, שלא חדל לנאום לפני הדוורים על אחריותם הציבורית, לא היה גם לו עצמו התוקף להסדיר, למשל, שוועד־הקהילה יבטל את התשלום בעד

[13] "קטו טאם?" — מי שם?; "פוצ'טה" — הדואר (פולנית).

ענדלעך איינגעשטעלט דאָס לעבן און געפֿרעגט „קטאָ טאַם?" און באַקומען צוריק אַן ענטפֿער „פּאָטשטאַ", איז זיי די נשמה אויסגעגאַנגען. ווען זיי האָבן שוין ענדלעך אויפֿגעמאַכט די טיר און אַרייַנגעלאָזט דעם אומגעריכטן גאַסט, האָט ער אַפֿילו געמעגט ברענגען אַ רעקאָמענדירטן בריוו פֿון רוסלאַנד, איז זיי דאָס חיות שוין נישט איינגעגאַנגען. די קללות קעגן דער ייִדישער פּאָסט, קעגן דער פֿאַרהאַסטער „גמינע" האָבן נישט געקאָנט ווערן דערשטיקט, און מע האָט אַרייַנגעזאָגט דעם בריווטרעגער וויפֿיל עס האָט זיך געלאָזט.

אין די שטובן אויף קראָכמאַלנע און אָסטראָווסקע

די אומאויפֿהערלעכע פּרעטענזיעס צום בריווטרעגער: דאָ דערפֿאַר, וואָס ער האָט צו האַסטיק געקלאַפּט אין טיר, דאָ צוליבן פֿאַרשפּעטיקן אָפּגעבן די בריוו, דאָרט צוליבן אַרויסגנבֿענען פֿון די פּעקלעך, און, ענדלעך, די סאַמע וויכטיקסטע טענה — צוליבן אָפּצאָל, האָבן דעם בריווטרעגער פֿאַרסמט דאָס לעבן, אים אויסגעמאַטערט פֿיזיש און פּסיכיש; וואָרעם די טענה צוליבן אָפּצאָל איז ווירקלעך געווען אַ גערעכטע און אַ ביטערע. אין טייל גאַסן האָבן אַכציק פּראָצענט אָפּנעמער נישט געהאַט צו באַצאָלן די צוואַנציק צי דרייסיק גראָשן פֿאַרן בריוו און זיי האָבן געמוזט לויפֿן באָרגן צו שכנים. עס האָט נישט זעלטן געטראָפֿן, אַז אַ בריוו־אָפּנעמער האָט אָנגעקלאַפּט אין די טירן פֿון אַלע שכנים אויף זיין שטאָק, אויף אַ שטאָק נידעריקער, אויפֿן צווייטן, אויפֿן ערשטן שטאָק און האָט אַזוי געוואַנדערט פֿון פֿערטן שטאָק ביזן פּאַרטער, ביז ער האָט ענדלעך געקאָנט קריגן געבאָרגט די אָרעמע פּאָר גראָשן. וואָרעם כמעט קיינער האָט אין שטוב קיין גראָשן נישט געהאַט. האָט מען געכאַפּט אַ פּאָר גילדן פֿון פֿאַרקויפֿן אַ פּאָר לאַכעס פֿון שטוב אַרויס, האָבן זיי באַלד אַוועקגעוואַנדערט צום קרעמער פֿאַר אַ פֿערטל צי אין בעסטן פֿאַל פֿאַר אַ האַלבן קילאָ ברויט.

געוויינלעך פֿלעגט דער אָפּנעמער דעמלט אַפּעלירן צום בריווטרעגער, ער זאָל אים לייַען די פּאָר גראָשן: — עס איז דאָך נאָר צוואַנציק גראָשן, פֿלעגט ער זאָגן מיט רירנדיקע ווערטער, ווי האָט איר עס אַ האַרץ נישט צו וועלן באָרגן אַזאַ קליינע פּאָר גראָשן? איר וועט אַמאָל דאָ אַדורכגיין, וועל איך אייַך אָפּגעבן.

ווען דער בריווטרעגער האָט געענטפֿערט, אַז ער קען דאָס נישט טאָן, ווייל אין ס'רובֿ שטובן איז קיין געלט נישטאָ, און ס'וואָלט אים אויסגעקומען יעדן טאָג צוצולייגן פֿון טאַש אַ פּאָר גילדן, אָנשטאָט אַליין צו פֿאַרדינען, האָט יענער עס נישט געגלייבט: — איר זענט נאָך ערגער פֿון די „גויים", — פֿלעגט ער דעמלט אויסברעכן אין אַ ווילדן כעס. דער „גויישער" בריווטרעגער האָט מיר תמיד געטרויט אויפֿן וואָרט; נאָר די ייִדישע פּאָסט, די גמינע מיט אירע „אורשענדניקעס" זענען אַזוי, אַז ברענען זאָלט איר אַלע ווי קין!...

אָבער די אַלע עגמת־נפֿשן זענען געווען אַ גאָרנישט אַקעגן די שרעקלעכע בילדער פֿון עלנט און נויט, וואָס דער בריווטרעגער האָט געמוזט זען, גייענדיק און וואַלגערנדיק פֿון שטוב צו שטוב אינעם יאָמער־טאָל פֿון קראָכמאַלנע, אָסטראָווסקע, סמאָטשע און ניזקע.

אין די דאָזיקע גאַסן זענען די טירן פֿון די וווינונגען געווען פֿאַרשלאָסן ביז אין שפּעטן טאָג אַריין, מענטשן זענען געלעגן ביז צוויי־דריי מיטאָג־צייט אין די בעטן. אַנדערע זענען איבערהויפּט גאָרנישט אויפֿגעשטאַנען, נישט האָבנדיק צו וואָס. אין די ווינטער־טעג האָט מען אין די שטובן פֿון גרעסערע פֿאַמיליעס געקאָנט טרעפֿן צען־צוועלף מענטשן, אָפֿטמאָל יונגע מאַנצלייט אָדער פֿרויען, ליגן אין די בעטן, ליגן מיט בלייכע פּנימער און פֿיבערדיקע אויגן און שלינגען די סלינע פֿון מויל. מאַמעס זענען געלעגן אין די בעטן צוזאַמען מיט צוויי־דריי קינדער, זיי זענען געלעגן אין די רויטע אָנשיטן, נישט האָבנדיק די פּאָר גראָשן אויף אַ שטיקל זייף צו וואַשן דאָס איבערצוג. אין שטוב זענען די זאַכן געווען אָנגעוואָרפֿן אין אַ שרעקלעכער אומאָרדענונג, וואָס עס האָט באַשטעטיקט דעם אמת פֿון שפּריכוואָרט: „אַזוי ווי ס'געמיט, אַזוי ס'געשלייער"; מע האָט געזען, אַז די מענטשן ליגט קיין שום זאַך נישט אין קאָפּ אַחוץ דעם איינאיינציקן וואַנזיניקן געדאַנק: וווּ נעמט מען אַ שטיקל ברויט? די מאַמעס זענען קיין באַלעבאָסטעס נישט געווען, די טאַטעס — קיין באַלעבאַטים. די טירן זענען שלעכט צוגעגאַנגען, די אייוועלעך זענען געווען צעבראָכן, די טישן און שטולן — נישט געשייערט, די פּאָדלאָגעס — נישט געוואַשן: צו וואָס? וועמען גייט עס אָן?...

פֿונעם כסדרדיקן ליגן אין די בעטן זענען די מענטשן נאָך שלאַפֿער געוואָרן, פֿיל האָבן שוין איבערהויפּט נישט געקאָנט שטעלן קיין טריט, אַנדערע זענען געווען געשוואָלן ביז צום נאָפּל און נאָך העכער; ביי אַ טייל האָט מען קוים די אויגן אַרויסגעזען פֿון הינטער די געשוואָלענע קישעלעך אַרום די אויגן־לעכער, וואָס האָט זיי צוגעגעבן עפּעס אַן אויסזען פֿון פֿינצטערע מאָנגאָליער, פֿון הונגעריקע עסקימאָסן.

אַרייַנקומענדיק צו אַזוינע פֿון הונגער פֿאַרפּייניקטע מיט אַ בריוו, האָט דער בריווטרעגער געהאַט צוויי ברירות: אָדער צוריק אָפּגעבן דעם בריוו אויף דער פּאָסט מיט דער צושריפֿט, אַז דער אָפּנעמער לייזט אים נישט אויס, ווייל ער האָט נישט קיין געלט, אָדער צו געדענקען, אַז דער געבראַכטער בריוו קען אַמאָל ברענגען אַ ישועה פֿאַרן דאָזיקן צעבראָכענעם מענטש, און אין אַ סך פֿאַלן איז עס טאַקע אַזוי געווען. דער בריווטרעגער האָט דעריבער אַליין געמוזט אונטערטרייַבן שכנים, אַז זיי זאָלן דעם בריוו אויסקויפֿן, אַליין זיין אַ טוער, אַ זאַמלער, אַ כלל־מענטש. וואָרעם קומען אויף דער פּאָסט און זאָגן, אַז דער און דער קען נישט צאָלן, איז גאָר קיין קונץ נישט געווען. דעם בריוו מיט דער אַנטשפּרעכנדיקער צושריפֿט האָט דער באַאַמטער צוגענומען ווי קיינמאָל גאָרנישט; דער דירעקטאָר מיט די גיין מאָס רייד, וואָס האָט נישט אויפֿגעהערט רעדן צו די בריווטרעגער

המכתבים שמקבלים הפליטים בריכוזיהם, הקבצנים שבקבצנים, החולים ואפילו המשוגעים. המנהל היה חכם דיו לשמור על איזון התקציב, לדאוג שלא יהיו לדואר גרעונות — ואשר לשאר, ישברו להם נושאי־המכתבים את ראשם, והם אמנם שברו אותם.

כאשר שב נושא־המכתבים בערב לביתו הקר, אל אשתו וילדיו, עם שכר־יומו הדל, נרגז מן הטענות הבלתי־פוסקות וממראות המחסור המסחררים אשר רדפו אותו, אשר דבקו לפניו כפיח ולא נתנו לו מנוח — היה שבר כלי. אכן, לא עבר זמן רב ונושאי־המכתבים עצמם התנפחו מרעב ומעמל מפרך ולבם נחלש מטיפוס בלתי־פוסק על המדרגות. וועד־הקהילה — כדרכו; כשם שדאג לילדים העזובים שברחובות, כשם שדאג לפליטים ולנצרכים, כך דאג גם לנושאי־המכתבים, שלא רצה לספק להם אפילו סוליות לנעליהם. ומה הפלא ששיעור התמותה והתחלואה בקרב נושאי־המכתבים גדל מיד לממדים נוראים.

ואם לא די בזה, הרי החלו לזרום

מלשינויות

על נושאי־המכתבים היהודים. היהודי אוהב לדרוש יושר; יהודים רבים מתפארים, שהם יכולים להגיע אל הגבוה־שבגבוהים; הם לא ילכו לדבר עם איזה פקידון, הם יגיעו אל הראש; ומאחר שבימי השלטון הפולני לא זו בלבד שלא יכלו להגיע אל הראש, אלא אפילו אל הזנב לא הגיעו, שהרי כולנו יודעים כמה התחשבו בנו בפולין בימי "נארא", הרגישו היהודים כי עתה היא שעת־הכושר... את כל תביעות היושר מן העבר הלא־רחוק שלא נפרעו ולא נתמלאו, רצה עכשיו היהודי לגבות מן "השלטון" היהודי. והוא אמנם רץ כל שני וחמישי אל הדואר; בגלל כל דבר שטות, כל דבר של מה־בכך, ביצה שלא נולדה, הגיע אל האדון המפקד בכבודו ובעצמו, כלומר אל המנהל, וה"פאן קיירובניק"[14] היה מתנפח לו, מסב את ראשו הצדה, כמנהגו, מצמצם עין אחת ונעשה רציני עד מאוד. כמלמד כועס היה אז מזעיק אליו אותו נושא־המכתבים, זה אשר נגדו הוגשה התלונה, וקודם־כל היה מצווה בקול רם לא לתת לו חבילת־מכתבים "עד לחשבון", כלומר עד שתיערך החקירה. אחר־כך החלה החקירה, מלווה בטענות מחוכמות, בהיטפלות לכל פליטת־פה, ברמזים ובעקיצות, עד שמגיש התלונה ממש קרן מנחת והתפעל איזה ראש יש לו, בלי עין־הרע, לאדון המנהל. והוא, האדון המנהל, מובן שגם הוא נהנה מעצמו, בסתר לבו התפעל מחכמתו ומגבורתו, וכך נמשכה החקירה ונמשכה, ולעתים קרובות עיכבה את חלוקת המכתבים שעתים או שלוש שעות. מילא, מה לא יכול להרשות לעצמו מנהל דואר יהודי!

לאחר חקירה חגיגית כזאת היה המנהל יוצא אל הקהל שבמסדרון הקר בעל רצפת הבטון — אז, בימי החורף הקרים, היה לובש את מקטורן הפלוסין של אשתו, אשר הגיע עד למעלה מברכיו, למען ידעו כי הימים ימי מלחמה והוא אדם היודע לחסוך וחוסך לוועד־הקהילה את הוצאות ההסקה — ומכריז באופן חגיגי, כי במהרה בימינו יורה להתקין ספסלים, כדי שהקהל לא יוצרך לעמוד על רגליו מחמש לפנות בוקר ועד ארבע־חמש אחרי־הצהרים.

זאת אמר בתוקף רב, בקול שרעד מרוב פאתוס ומרוב התרגשות מן העוולות הנעשות לבני־אדם; עד ששכך כעסו ועד שהזר שוב, בהזדמנות דומה, כעבור כשבועים, על ההצהרה החגיגית, וכך הופיעו סוף־סוף בדואר, כעבור ארבעה או חמישה חדשים, הספסלים...

אך לנושא־המכתבים בעל הגישה הציבורית האמיתית היו גם רגעים נדירים של שמחה ונחת־רוח, אשר לפעמים היו שקולים כנגד עגמת־הנפש שידע כל היום. זה היה כאשר עלה בידו למסור מכתב שנרשמה עליו

כתובת משובשת.

היו מגיעים מכתבים, בעיקר מארצות שמעבר לים, ליהודים אשר גרו בכתובת הנקובה לפני חמש־עשרה או עשרים שנה. יהודים אלה היו להם קרובים באמריקה או בארגנטינה, באורוגוויי או בדרום־אפריקה. כל השנים לא קיבלו מכתבים מקרוביהם אלה, אבל עכשיו, כאשר נודע לקרובים בארצות הרחוקות מן העתונים על ייסורי השאול העוברים על יהודי פולין, נכמרו רחמיהם וקודם־כול שיגרו מכתב, והתכוננו, כנראה, לאחר קבלת תשובה, גם לשלוח עזרה.

אבל אי אפשר היה למצוא את הנמענים בכתובות הרשומות על המכתבים האלה. ללכת אל השוער ולשאול לא היה כל טעם, כי, כאמור, לא היה לו לשוער החדש שום מושג עליהם. מה, איפוא, אפשר היה לעשות? לעבור מבית לבית ולחקור. לכך דרושים היו גם סבלנות, גם חוש־אחריות וגם הרצון לעשות מעשה טוב.

וועגן זייער געזעלשאַפטלעכער אחריות, האָט אליין נישט פאַרמאָגט די דאָזיקע אַחריות, ער זאָל אויספּועלן, למשל, אַז די פּליטים פון די פּונקטן, קבצנים שבקבצנים, קראַנקע און אפילו משוגעים, וואָס קריגן בריוו, זאָל די קהלה זיי דעם אָפּצאָל אַנולירן. דער דירעקטאָר איז געווען געניט „קלוג" צו היטן דעם גלייכגעוויכט פון בודזשעט, די פּאָסט זאָל קיין דעפיציט נישט האָבן, און ס'איבריקע זאָל זיך דער בריוונטרעגער ברעכן דעם קאָפּ און — ער האָט אים טאַקע געבראָכן.

ווען דער בריוונטרעגער איז אָוונט אהיימגעקומען אין זיין קאַלטער שטוב אריין צום ווייב מיט די קינדער מיטן קאַרגן פאַרדינסט פון טאָג, אויפגערעגט פון די אומאויפהערלעכע טענות און מיט די קאָפּ=שווינדלדיקע בילדער פון נויט, וואָס האָבן אים פאַרפאָלגט, זיך צוגעקלעפּט צו זיין געמיט ווי פּעך און אים נישט געגעבן קיין רו — איז ער געווען אַ חרס הנשבר. ס'האָט טאַקע נישט לאַנג געדויערט און די בריוונטרעגער זענען אליין געוואָרן געשוואָלן פון הונגער און שווערער פּראַצע און באַקומען ישוואַכע הערצער פון כסדרדיקן גיין שטאָק=אויף, שטאָק=אָפּ. און די קהלה — ווי די קהלה: אזוי ווי זי האָט זיך געקימערט וועגן די פאַרוואָרלאָזטע קינדער אין די גאַסן, ווי זי האָט זיך געקימערט וועגן די פּליטים און נצרכים, אזוי האָט זי זיך אויך געקימערט וועגן בריוונטרעגער, וועמען זי האָט צימאָל מיט א פּאָר זוילן צו די שיך נישט געוואָלט באַזאָרגן. וואָס פאַר א וואונדער, אַז באַלד איז די שטערבלעכקייט און די קראַנקהייטן צווישן די בריוונטרעגער געוואָרן א מוראדיקע.

טאָמער איז דאָס נאָך געווען ווייניק, האָבן זיך גענומען שיטן מסירות אויפן יידישן בריוונטרעגער. א ייד האָט ליב צו מאָנען יושר; א סך יידן באַרימען זיך, אַז זיי קאָנען וצום העכסטן אויך אָנקומען, זיי וועלן דיר נישט גיין רעדן דאָרט מיט עפּעס א באַאַמטנטשיגע, זיי וועלן גרייכן ביז צום קאָפּ. איז ער טאַקע געלאָפן אלע מאָנטיק און דאָנערשטיק אויף דער פּאָסט; א ליאַדע נארישקייט, צוליב עפּעס א שמאָכטע, א קו איבערן דאך געפלויגן, איז ער אָנגעקומען ביז צום אָדון בפקדך אַליין, צום „דירעקטאָר" הייסט עס, און דאָ האָט דער „פּאַן קיעראָווניק" זיך א בלאָז אָן געגעבן, אויסגעדרייט, ווי זיין טבע איז געווען, דעם קאָפּ אויף איין זייט, פאַרזשמורעט אַן אויג און געוואָרן שטרענג ערנסט. ווי א בייזער מלמד, האָט ער דאַן א רוף געטאָן דעם באַטרעפנדן בריוונטרעגער, קעגן וועמען עס איז געווען די אָנקלאַגע, און קודם כל האָט ער בקול רם אָפּגעגעבן א באַפעל נישט וצו געבן אים קיין פּעקל בריוו עד לחשבון, ביז צו דער אויספאָרשונג הייסט עס. נאָכדעם האָט זיך אָנגעהויבן ס'אויספאָרשעניש מיט קלוגע טענות, מיט כאַפּן אין די רייד, מיט רמזים און שטעכווערטלעך, אַז דער, וואָס האָט אָפּגעגעבן די אָנקלאַגע, האָט נאָר אזוי געקוואָלן פון נחת. וואָס פאַר א קעפּעלע, קיין עין הרע, דער פּאַן דירעקטאָר האָט עס, און ער, דער פּאַן דירעקטאָר, א פּשיטא, אַז ער האָט פון זיך אליין אָנגעקוואָלן, שטיל אין הארץ באַוואונדערט זיין חכמה און זיין גבורה, און אזוי האָט די אויספאָרשונג זיך געצויגן און געצויגן און אָפטמאָל פאַרצויגן דאָס ארויסגעבן די בריוו אויף א צוויי=דריי שעה. מילא, וואָס א יידישער דירעקטאָר פון א פּאָסט קאָן זיך אלץ פאַרגינען!

נאָך אזא פייערלעכער אויספאָרשונג פלעגט ער, דער דירעקטאָר, אריינגיין צום עולם אין קאַלטן קאָרידאָר מיט דער צעמענטענער פּאָדלאָגע — אָנגעטאָן איז ער דעמלט אין די קאַלטע ווינטער=טעג געווען אין זיין ווייבס פלושענעם זשאַקעט, וואָס האָט אים געגרייכט ביז איבער די קני, למען ידעו, כדי צו באַווייזן, אַז ס'איז מלחמה, און ער איז א מענטש, וואָס ווייסט וצו שפּאָרן און איינצושפּאָרן דער קהלה וצו באַהייצן די פּאָסט — און ער האָט פייערלעך א זאָג געטאָן, אז איינגיכן, במהרה בימינו, וועט ער לאָזן מאַכן בענק, כדי דער עולם זאָל נישט דאַרפן שטיין פון פינף פאַרטאָגס ביז פיר=פינף נאָכמיטאָג אויף די פיס.

דאָס האָט ער געזאָגט זייער אנטשידן, מיט א שטים, וואָס האָט געציטערט פון פּאַטאָס און פון איבערנעמען זיך מיט מענטשלעכע עוולות, ביז דער כעס איז אים פאַרגאַנגען און ער האָט ווידער בעת און עגלעכער געלעגנהייט מיט א צוויי וואָכן שפּעטער נאָכאמאָל איבערגעחזרט די פייערלעכע דעקלאַראַציע, און אזוי זענען; סוף=כל=סוף נאָך אַ פיר=פינף חדשים זינט די פּאָסט איז געשאַפן געוואָרן געבוירן געוואָרן די בענק...

פאַרן בריוונטרעגער מיט א באמת געזעלשאַפטלעכן צוגאַנג צו זיין אמט זענען אָבער געווען אויך שטילע מינוטן פון פרייד און נחת=רוח, וואָס האָבן טיילמאָל איבערגעוויגן די עגמת=נפשן פון טאָג. דאָס איז געווען דעמלט, ווען עס איז אים געלונגען אָפּצוגעבן אַ בריוו צו אַן אַנאָנימען אָפּנעמער.

עס פלעגן אָנקומען בריוו, הויפּטזעכלעך פון מעבר לים צו יידן, וואָס האָבן אויף די אדרעסן געוווינט מיט פופצן=צוואַנציק יאָר צוריק. די יידן האָבן אין אַמעריקע צי אַרגענטינע, אורוגוואַי צי דרום=אַפריקע געהאַט קרובים. די גאַנצע צייט האָבן זיי קיין בריוו פון יענע נישט באַקומען, אָבער איצט, ווען די דאָזיקע קרובים אין די ווייטע לענדער האָבן זיך דערוווּסט פון די בלעטער וועגן די גיהנום=לייד, פון די פּוילישע יידן, זענען די הערצער ביי זיי ווייך געוואָרן, און זיי האָבן קודם כל ארויסגעשיקט א בריוו, גרייטנדיק זיך מסתמא נאָכן דערהאַלטן ענטפער צו שיקן הילף.

די אָפּנעמער איז אָבער אויף די אָנגעגעבענע אדרעסן נישט מעגלעך געווען אויפצוגעפינען. גיין וצום „סטרוזש" פרעגן האָט קיין פּעולה נישט געהאַט, וואָרעם, ווי דערמאָנט, האָט ער, דער נייער סטרוזש, נישט געהאַט דערפון די קלענסטע השגה; וואָס איז דאַן געווען צו טאָן? גיין מבית לבית און זיך נאָכפרעגן. דערצו האָט מען געדאַרפט האָבן אי געדולד, אי אחריות, אי דעם ווילן צו טאָן א גערעכטע זאך.

[14] אדון המנהל (פולנית).

אך אילו נכח הקורא בשעה שנושא־המכתבים היה מגלה, לאחר חיפושים ארוכים, איזו אם זקנה, שבתה כותבת אליה מפאריס, לאחר שתיקה של חמש שנים, ושואלת אותה, את אמה, האם אינה צריכה משהו, אולי איזו חבילה קטנה, ואם כן — תשלח לה — אילו ראה כיצד האם סופקת כפים וזרם דמעות פורץ מעיניה והיא צועקת כשידיה על לוח־לבה: אוי, ברכה'שי שלי, ילדתי הטובה, לא שכחה את אמה הזקנה! — אילו ראה זאת הקורא, מוכרח היה להודות, כי בכך מצא נושא־המכתבים גמול לטרחתו, לא בכסף בעיקר אלא במבטיה החמים של עיני אֵם, היקרים יותר מכסף...

בבית אחר מביא הוא מכתב מבן להוריו. הבן כותב מעבר לים, כי נודע לו, שמשפחתו חיה, ניצלה בנס מן ההפצצות המחרידות של וארשה. האחות, בחורה שהגיעה לפרקה, דעתה פשוט נטרפת מרוב שמחה, בהחזיקה בידיה את מכתבו של אחיה, האֵם נאלמת דום מרוב התרגשות, וסב זקן, ישיש, עומד באמצע החדר חיוֵר פנים מהתרגשות ומושיט את שתי ידיו כלפי מעלה, ככוהן, ומביט אסיר־תודה בנושא־המכתבים.

מישהו מאנשי הבית נזכר ומושיט לנושא־המכתבים כמה גרושים דמי־שתיה, אבל גם הוא עומד כהלום ובולע בעינים רעבתניות את המראה הנדיר. מה ערך לגרושים העלובים לעומת ביטוי זה למסירות ולאהבה האנושית?

נושא־המכתבים היהודי הלוא גם הוא אינו אלא יהודי, אחד מן הרבים, שהונף עליהם מטאטא־ההשמד של עם מטורף; לב יש לו ובכל דירה שהוא מביא אליה במפתיע את המכתבים לאמהות המחכות להם כבר שנים, לוקח הוא חלק בשמחות השקטות; ובבתים שם מסתירים מן האמהות את הבשורות הרעות על אלה שנפטרו בארצות הקרות הרחוקות, חייב הוא לעזור לעודד את האמהות ולשכנע אותן כי הנה הנה יביא להן את המכתב שחלמו עליו.

ופתאום: טראָח!

מלחמה עם רוסיה.

באלפי הבתים, שאליהם מגיעות כסדרן החבילות היקרות מרוסיה, חיל ורעדה: ראשית, מה יעשו עכשיו? ממה יחיו? ושנית, הילדים ברוסיה, באזורים שאך זה נכבשו, בביאליסטוק או בבאראנוביץ' — בקו האש הראשון![15]

הוא עובר מבית לבית, מהורים שבנים יחידים להם, הנמצאים ממש ליד החזית, להורים לשנים ושלושה ילדים — שכולם ברוסיה. בכל מקום שואלים אותו, את איש ה"רשות", שהרי הוא בוודאי יודע: מה מאיים עליהם, מה צפוי להם? האם עוד יזכו לראות את ילדיהם? וַי לגורלם של ישראל, נודדים בני נודדים!

לסמוצ'ה כבר הגיעו ראשוני הנודדים־החוזרים: בחורים כארזים, הם לא השתהו הרבה ומיהרו לשוב לווארשה. אחרים יושבים וממתינים, שגם על דעת ילדיהם יעלה לעשות כך — ובדואר תוהו־ובוהו. המכתבים מתמעטים מיום ליום, אלפי מכתבים שנשלחו בימים האחרונים לרוסיה, כבר חוזרים ועליהם הכתובת בגרמנית: "הפסקת דואר"; מבינים שכעבור ימים אחדים יחדל לגמרי הדואר מרוסיה ועמו — חלק גדול מן ההכנסה של הדואר היהודי. המנהל מצמצם את עינו הימנית ואומר בחכמה, בחכמנות: ואולי... מי יודע, אולי בכלל ייסגר הדואר... בכך משיב הוא על כל טענותיהם של נושאי־המכתבים: על תזונה לקויה, על עבודת־פרך, נעלים קרועות ובריאות שנהרסה.

הסיוט בווארשה היהודית מקדיר והולך, התקוה — דועכת; אין עוד מכתבים מרוסיה, אין חבילות, רק חומות, אדומות חדגוניות, חומות־גיטו קרות, כבתי־כלא נצחיים.

למי עוד איכפת כאן הדואר היהודי. מי דואג לרגליו הנפוחות של נושא־המכתבים היהודי?...

וארשה, אוקטובר 1941.

[15] צבאות גרמניה הנאצית פלשו, כידוע, לשטחי ברית־המועצות ב־22 ביולי 1941. שתי הערים ביאליסטוק ובאראנוביץ' נכבשו ביום הששי לפלישה.

אָבער ווען דער לייענער וואָלט געשטאַנען דערביי, ווי דער בריוו=טרעגער פּאַקט נאָך לאַנגן זוכעניש עפּעס אַן אַלטע מאַמע, צו וועלכער אַ טאָכטער שרייבט פון פּאַריז נאָך פיר יאָר שווייגן, און פרעגט זי אָן, די מאַמע, צי זי דאַרף נישט עפּעס, אפשר אַ פּעקעלע, וועט זי איר שיקן, ווי די דאָזיקע מאַמע גיט אַ פּליאַסקע מיט די הענט, באַגיסט זיך מיט אַ שטראָם טרערן און שרייט אויס כאַפּנדיק זיך פאַרן האַרץ: אוי, מיין ברכהשי, מיין גוט קינד, נישט פאַרגעסן אין דער אַלטער מאַמען! ווען דער לייענער וואָלט דאָס צוגעזען, וואָלט ער געמוזט מודה זיין, אַז דער בריוו=טרעגער האָט דערמיט באַקומען באַצאָלט פאַר זיין טירחא, נישט אַזוי מיט געלט, ווי מיט וואַרעמע בליקן פון אַ מאַמעס אויגן, וואָס איז מער ווערט פון געלט...

אין אַן אַנדער שטוב ברענגט ער אַ בריוו פון אַ זון צו עלטערן. דער זון שרייבט פון מעבר לים, אַז ער האָט זיך דערוווּסט, אַז זיין פאַמיליע לעבט, איז געראַטעוועט געוואָרן על פּי נס בעת דער גרויזאַמער באָמבאַרדירונג פון וואַרשע. די שוועסטער, אַ כּלה=מיידל, ווערט פּשוט משוגע פון פרייד, האַלטנדיק דעם ברודערס בריוו אין האַנט, די מאַמע ווערט שטום פון איבעררעשונג, און אַן אַלטער, גרייז=גרויער זיידע שטייט אין מיטן שטוב מיט אַ בלאַס פּנים פון איבערגענומענקייט און האַלט צוויי אויפגעהויבענע הענט צום הימל, ווי אַ כהן, און קוקט מיט טיפער דאַנקבאַרקייט אויפן בריוו=טרעגער.

עמעץ פון די שטוביקע דערמאָנט זיך און דערלאַנגט דעם בריוו=טרעגער אַ פּאָר גראָשן ביר=געלט, אָבער אויך דער בריוו=טרעגער שטייט ווי געפּלעפט און שלינגט גיריק מיט די אויגן דאָס זעלטענע בילד. וואָס פאַר אַ באַטרעף האָבן די אָרעמע פּאָר גראָשן אין פאַרגלייך מיט אָט די דאָזיקע אויסדרוקן פון מענטשלעכער צוגעבונדנקייט און ליבשאַפט?

דער יידישער בריוו=טרעגער איז דאָך אויך נישט מער ווי אַ פּשוטער ייד, איינער פון פיל, קעגן וועמען דער אויסראָטונגס=בעזעם איז געשליידערט געוואָרן; ער האָט אַ האַרץ, און אין יעדער שטוב, וווּ ער ברענגט די אומדערוואַרטע בריוו צו די מאַמעס, וואָס קוקן אויס אויף זיי שוין פון יאָרן, לעבט ער מיט די שטילע פריידן.

און פּלוצלינג — ט—ר—אַ—ך!

מלחמה מיט רוסלאַנד.

די טויזנטער און טויזנטער שטובן, וווּ עס קומען רעגולער אָן די טייערע פּעקלעך פון רוסלאַנד, ציטערן און פלאַטערן: ראשית, וואָס וועט מען איצט טאָן, פון וואַנען וועט מען לעבן? און והשנית, די קינדער אין רוסלאַנד, אין די פריש=אָקופּירטע[5] געביטן, אין ביאַליסטאָק צי אין באַראַנאָוויטש — אויפן ערשטן פייער.

ער גייט פון שטוב צו שטוב, פון עלטערן מיט איינציקע זין, וואָס געפינען זיך האַרט לעבן פראָנט, צו עלטערן מיט צוויי און דריי זין — און אַלע זענען אין רוסלאַנד. אומעטום פרעגט מען אים, דעם מענטש פון דער „מאַכט“, זאָל ער זאָגן, ער קען דאָך מסתמא וויסן: וואָס דראָט זיי, וואָס דערוואַרט זיי? וועלן זיי נאָך דערלעבן זייערע קינדער צו זען?

אויף דער סמאָטשע זענען שוין אָנגעקומען די ערשטע צוריקוואַנדערער, יונגלעך ווי ביימער, זיי האָבן נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות און זענען צוריקגעלאָפן קיין וואַרשע. אַנדערע זיצן און וואַרטן, אַז זייערע קינדער זאָל אויך איינפאַלן צו טאָן דאָס איינענע — און אויף דער פּאָסט טוט זיך חושך. די בריוו ווערן ווייניקער פון טאָג צו טאָג, טויזנטער בריוו, וואָס זענען אין די לעצטע טעג אָפּגעשיקט געוואָרן קיין רוסלאַנד, קומען שוין צוריק מיט דער צושריפט אין דייטש „פּאָסט שפּערע“; מע פאַרשטייט, אַז נאָך אַ פּאָר טעג און די פּאָסט פון רוסלאַנד וועט זיך איינגאַנצן אָפּשטעלן און דערמיט אויך אַ גרויסער טייל פון דער הכנסה פון דער יידישער פּאָסט. דער דירעקטאָר פאַרזשמורעט דאָס רעכטע אויג און זאָגט קלוג, קלוגעטשקע: און אפשר... כ'ווייס, אפשר וועט די פּאָסט זיך איינגאַנצן פאַרמאַכן... דערמיט ענטפערט ער שוין אויף אַלע טענות פון די בריוו=טרעגער וועגן שלעכטער דערנערונג, עבודת פּרך, צעריסענע שיך און אַרונטערגעריסן געזונט.

דער קאָשמאַר אין יידישן וואַרשע ווערט געדיכטער, די האָפענונגען — פאַרלאָשענער: נישטאָ מער קיין בריוו פון רוסלאַנד, נישטאָ קיין פּעקלעך, נאָר מויערן, רויטע, איינטאָניקע, קאַלטע געטאָ=מויערן, ווי אומעטיקע תּפיסות. וועמען גייט דאָ נאָך אָן די יידישע פּאָסט, וועמען קימערן די געשוואָלענע פיס פונעם יידישן בריוו=טרעגער?...

וואַרשע, געטאָ, אין אָקטאָבער 1941.

[5] דורך די היטלעריסטן.